

XII. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2009.május 13-15

**A KÁRPÁTALAJAI MAGYAROK ÉLETÉNEK LENYOMATA, A CSEHSZLOVÁK
KORSZAKBAN, A KORABELI HELYI MAGYAR SAJTÓ ANYAGAI ALAPJÁN.**

(AZ ELSŐ EVTIZED)

Vezető tanár: Szamborovszkyné Nagy Ibolya (Ukrajna)
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem-és Társadalomtudományi Tanszék

Szerző: Halász Marianna
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
V. éves, történelem szakos hallgató

A KÁRPÁTALAJAI MAGYAROK ÉLETÉNEK LENYOMATA, A CSEHSZLOVÁK KORSZAKBAN, A KORABELI HELYI MAGYAR SAJTÓ ANYAGAI ALAPJÁN.

(AZ ELSŐ EVTIZED)

1919. szeptember 10-én a Saint-Germain-en-Laye-ben megkötött szerződés értelmében Kárpátalját (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék nagyobbik részét) *de jure* az újonnan megalakult Csehszlovák Köztársasághoz csatolták. Ez 12 631 km² nagyságú régió Csehszlovákia közigazgatásilag elkülönített, meghatározott jogokkal felruházott területévé alakult – Podkarpatska Rus néven.¹ A szerződés II. fejezetének 10. és 11. cikkelye előírta, hogy az új államalakulaton belül a kárpátaljai ruszinok számára hozzanak létre területi önkormányzati autonómiát. „A békeszerződés az ottani magyar lakosság vonatkozásában nem rendelkezett, mintha az nem is létezett volna.”²

Az új hatalommal együtt új intézkedések sora vette kezdetét Kárpátalja területén. Ezek a rendelkezések nagyban befolyásolták a lakosság életét. Az intézkedések nagy részéről a szakirodalom is beszámol, azoknak előzményeiről és következményeiről. A téma szakértői is gyakran a sajtóra hivatkoznak, de magát a forrást ritkán idézik. A közigazgatás kiépítésének folyamatához, az állampolgárság megszerzésének gátló tényezőiről, a közszolgálati alkalmazottak sorsának alakulásáról, és más fontos témákhoz szeretnénk adalék információkkal hozzájárulni a teljesebb képhez, a kor hangulatának megértéséhez, a lakosság életének a bemutatásához a korabeli újságírók segítségével.

I. A CSEHSZLOVÁKIÁHOZ KERÜLT KÁRPÁTALJAI MAGYAROK SORSA

1919 ősztől 1920 tavaszáig terjedő időszakot a nemzeti diktatúra időszakának nevezzük. A törvényhozó hatalmat a német és magyar lakosság képviselő nélkül megalakult ideiglenes nemzetgyűlés gyakorolta. Így a kisebbségi magyar lakosság életét is befolyásoló törvényeket megkérdésük nélkül fogadták el, mint például az alkotmányt, a nyelvtörvényt, a földreformtörvényt, a közigazgatási törvényt. A Magyar Tanácsköztársaság által kihirdetett szükségállapot továbbra is fennállt, ami a magyartalanítás eszközéül szolgált. Állami alkalmazottakat bocsátottak el munkahelyükről, mivel nem voltak hajlandóak hűségnyilatkozatot tenni az új államnak. Sokan közülük Magyarországra menekültek. Állásukat, pedig cseh köztisztviselők vették át, akik nem beszélték a kisebbség esetenként többség nyelvét.

¹ Dr. Kepecs József. (szerk.): Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. Központi Statisztikai Hivatal, 1996, 11. old.

² Zseliczky Béla.: Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920-1945. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998, 29. old.

Az 1919 áprilisában elfogadott törvény értelmében a termőföld esetén 150, egyéb területek esetén (erdő, legelő) pedig 250 ha-ban állapította meg a nagybirtok felső határát. Az ennél nagyobb területű birtokokat az Állami Földhivatal lefoglalta.³ A lefoglalt földeket ingyen illetve nagyon olcsón cseh telepesek tulajdonába került. A területeket gyakran jutalomként osztották ki azon cseh nemzetiségű katonáknak, legionáriusoknak, akik Osztrák-Magyar Monarchiában éltek, de csatlakoztak a csehszlovák hadsereghez az uralkodó hatalom ellen.⁴

1920. február 29-én az ideiglenes csehszlovák nemzetgyűlés elfogadta a köztársaság alkotmányát. A csehszlovák törvények viszonylag kedvezően rendezték a nemzetiségi jogokat, biztosították a kisebbségek számára, így a magyaroknak, a saját politikai, kulturális jogaiknak érvényesítését, azokban a járásokban, ahol számarányuk meghaladta a 20 %-ot. Gyakorlatban való alkalmazása gyakran nem valósult meg, hiszen a cseh állami alkalmazottak nem beszélték a helyi többségi lakosság nyelvét.⁵ A közigazgatási beosztás többszöri megváltoztatásának célja szintén a megállapított cenzus lehetőségeinek korlátozása. A földbirtokreform egyik csökevénye szintén a magyar etnikai határ megváltoztatása, fellazítása volt. A cseh és szlovák földigénylők folyamatos betelepítése egyértelmű célt szolgált: az etnikai arányok megváltoztatása a magyarok kárára, akik egy tömbben éltek a határ menti sávban.⁶ Ez a sáv ekkor Ungvár – Munkács – Nagyszőlős vonal és a román–csehszlovák, illetve a magyar–csehszlovák országhatár, Ungvár–Csap vasútvonal közötti tájon húzódott.⁷ Ráadásul gazdaságilag is hátrányosan érintette a magyar lakosságot. A földbirtokreform végrehajtása következtében a magyar határmentén élő magyarság nem kaphatott vagy igen csekély mennyiségű földet kapott. A jogegyenlőség alapfeltétele az állampolgárság biztosítása lett volna. Azonban a Csehszlovák Köztársaság határain belül élő más nemzetiségű lakosoknak nem adták meg automatikusan az új állampolgárságot, ehelyett bonyolult kérvényezések és vizsgálatok vették kezdetét,⁸ mely szintén hozzájárult a magyar lakta területek jogainak megnyirbálásához: a hatályba lépett törvények ugyanis csak a csehszlovák

³ Simon Attila, Kovács A.: Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 118-119. old.

⁴ Botlik József: Közigazgatási és nemzetiségi politika..., 200. old.

⁵ Simon Attila: A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918-1921). In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 37-38. old.

⁶ Hévízi Józsa.: Autonomies in Hungary and Europe. Corvinus Society 2004, p. 97.

⁷ Botlik József.: Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia : Podkarpatskaja Rus or Ruthenia, 1919–1938/1939 [Csehszlovákia nemzetiségi politikája Kárpátalján 1919–1938/1939 : Podkárpatzka Rusz vagy Ruténia] translated and edited by P. Csermely. – Hamilton : Corvinus Publishing, 2005. p. 83

⁸ Bárdi Nándor.: A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek..., 78-79. old.

állampolgárokra voltak érvényesek. A kárpátaljai magyarok lakta városokban és a nagyközségekben százával törölték a választásra jogosultakat a listákról az állampolgárság hiányának indokával, csökkentve az esélyét annak, hogy a magyarok képviselői a parlamentbe kerüljenek.⁹

A magyar egység megbontására a következő telepes falvakat létesítették: a Csap melletti Sztrázst (mely korabeli magyarosodott neve Strázskolonónia), Kisbakost, Bagolyszállást, a Bátyú melletti Szvobodát, Újbótrágyót, Gát (Гаť, Гать) községben tizenhárom telepet költöztettek be, a szomszédos Pusztakerepec külterületi lakott helyen (Nižný Koropec) pedig tizennyolc légionistának mértek ki földet használatra. Tiszacsoma faluhoz tartozó Hedze-pusztán (Gedzepaszta) huszonöt telepesnek juttattak földet. Beregsom falu mellett a Somi-kolóniát, Kisgejőc községtől délnyugatra Oroszgejőcöt hozták létre.

A cseh kolóniákon kívül a hegyvidékről lehívott ruszinoknak – akiket szintén előszeretettel használt fel a csehszlovák hatalom a magyar etnikai terület megbontására, az asszimilációs folyamatok elindítására –, is létesítettek kolóniákat, és a leköltözőknek különféle kedvezményeket adtak. Csap közelében 1927-től telepítettek a cseh hatóságok ruszinokat, amely Cservona (ma Csarondahát) néven kisközséggé fejlődött. 1925-ben Munkács környékén öt község területéből vált ki új, kolonizált település, ezek közül az egyik – Dercen – lakosságának több mint 80 %-a magyar volt –, amely cseh nyelven a Nižni Koropec (magyarul: Alsókerepec, Schönbornfalva, Alsős Schönborn) nevet kapta. Bábakút községből Pokuťa, Hátmeg faluból Klimovice, Dávidfalva településből Henderovice, Malmos községből Čerenik cseh kolóniákat hozták létre. A Beregszász melletti uradalmi Tasnád-tanyára az 1920-as években hoztak ruszinokat, ahol a cseh hatalom ruszin tanodát is létesített számukra. Napjainkra szintén kistelepüléssé fejlődött Tasnád (Zatisnye) néven. A Nagyszőlős közelében fekvő Verbőc (Verbovec) község határában, 1923-ban alapították a Verbőc-kolónia vagy Új-Verbőc telepet a cseh földreform által kisajátított földeken. A település neve 1946-tól Puskino (Пушкино). Szintén ez időben létesítették az akkori csehszlovák-román határ melletti Akli falu közelében – még ma is ismert néven – Ruszintelepet, amelyet 1946-ban Nove Klinove-nek (Újakli) kereszteltek át, de Aklitánya-ként is ismert.¹⁰

Jogfosztások érték a magyarságot a nemzeti élet terén is. Gátolták a magyar nemzeti ünnepekről való megemlékezést, a magyar nemzeti viseletben való megjelenést, megváltoztatták a magyar vonatkozású utca, helység elnevezéseket, büntetéssel járt a magyar Himnusz eléneklése is.

11

⁹ Botlik József: Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia p. 83

¹⁰ Botlik József: Czechoslovakia's ethnic policy ...2005. p. 86-89

¹¹ Botlik József: Közigazgatási és nemzetiségi politika Kárpátalján. 1-2. k. nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai tanszék, Nyíregyháza, 2005. 182-183. old.

'20-as évek elején az említett jogegyenlőtlenségek ellen határozottan felléptek az újonnan megalakult politikai pártok, melyek fontosnak tartották nemzetük érdekvédelmét. Az újonnan alakult pártok közül, mely a kárpátaljai magyarság jogaiért is harcolt, három kiemelkedő párt is működött. Ezek a következő pártszervezetek voltak:

- a keresztényszocialista párt, mely legfőképp a katolikusok körében volt népszerű;
- a kiscgazdapárt, amely a falusi (főleg református) lakosság érdekeit képviselte;
- a Kárpátaljai Magyar Jogpárt (vezetőjéről a Korláth-pártnak is nevezték), melyik inkább a nemzeti érzelmű polgárság támogatottságát élvezte.¹²

A keresztényszocialista és a kiscgazdapárt az ún. országos párt ruszinszkói kerületeként működött. Míg a Korláth-párt sajátosan kárpátaljai párt volt.

A magyarságvédelemre felhasznált eszközéül mindegyeik pártnak meg volt a maga sajtóorgánuma: Keresztényszocialista Párt – *Kárpáti Napló*, majd a *Határszéli Újság*, Kiscgazda, Földműves és Kisaparospárt lapjai – *Beregi Hírlap*, majd a *Kárpáti Magyar Gazda*, a Magyar Jogpártnak a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* volt a lapja, majd az *Ungvári Közlöny*. 1920 és 1936 között a Kárpátalján működő magyar pártokat a Magyar Pártszövetség tömörítette, ennek a lapja a *Ruszinszkói*, majd a *Kárpáti Magyar Hírlap*.¹³ Az említett sajtó érdeklődése kiterjed a pártéleten kívül a gazdasági, kultúrát érintő kérdésekre, valamint állandó jelleggel megtalálható az aktuál csehszlovák intézkedések, törvénykezések kommentárjai, azokról az eseményekről való tájékoztatás, amely érinti a magyar lakosságot akár kedvezően akár kedvezőtlenül. A fent említett lapokon kívül természetesen más sajtóorgánumok is megjelentek a csehszlovák időszakban Kárpátalja területén, melyek hozzájárulnak egy teljesebb kép kialakításához az adott korszakról.

II. A KÁRPÁTALJAI MAGYAR SAJTÓ HELYZETE A CSEHSZLOVÁK KORSZAKBAN

A csehszlovák időszakból Borsody István¹⁴ szerint a magyar lapok két típusát különböztethetjük meg. Az első típus a politikai lap. Határozottan egy irányt szolgál, többnyire párt vagy más kötöttsége van, „sokkal határozottabban és merevebben szolgálja irányát, mint a budapesti orgánumok szokták, ennél fogva nehezkesebb és hivatalosabb jellegű. E szlovákiai lapok politikai lapok, (...) pártjaik parancsait vakon teljesítik, szeretik a kommuniké-stílust, rendkívül vigyáznak az irányvonalra, a pártügyekre, tekintettel vannak a párttagokra, s a szórakoztató, „olvasnivaló”

¹² Móricz Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001, 46. old.

¹³ Fedinec Csilla: *A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között*. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek...* 105. old.

¹⁴ Borsody István. (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918-38*. Mery Ratio, 2002, Somorja.

részt mellékesnek tartják.¹⁵ Ezekből az újságokból hiányzik a szenzációhajhászás, előtérbe kerülnek a kül- és belpolitikai ügyek. Fontos sajátosságuk, hogy alaposan foglalkoznak a belpolitikai ügyekkel, de természetesen „a pártpolitika szemüvegén át nézve.”¹⁶ A külpolitikai témájú híreknél, pedig jellemző, hogy túlzott alaposággal közlik a híreket. A külpolitika amúgy is lapok gerincévé vált, „ez a friss és jól feldolgozott bennük. A magyar közönség kezdetben nemigen becsülte e stílust, később megszokta, s mivel a világesemények a sokat hányatott korban amúgy is izgalmasabbak, mint a legszebb pletykariport, ma már követeli, s elsősorban ezt keresi lapjaiban.”¹⁷

A másik típus a bulvársajtó, melyben főleg riportokat találunk, lényegük, „hogy a lenyomatott anyag „érdekes” legyen. (...) Ezeket az újságokat nem támogatja a párt, kénytelenek maguk keresni kenyerüket, és ezért a legerőltetettebb módon igyekeznek kiszolgálni a közönség ízlését.”¹⁸ E két laptípusról néha nehéz megállapítani, melyik laptípusba is tartozik, mert „általában mindig a „másik” tábor sajtója a bulvársajtó.”¹⁹

A feltárássra került kárpátaljai sajtót tekintve túlsúlyban vannak a politikai lapok, melyeket a párt támogattott, valamint természetesen a lapok megvásárlásával, illetve előfizetésével az adott párt köré tömörülő olvasóközönség is hozzájárult az újságok fennmaradásához.

Rendszerességüket tekintve inkább hetilapokat találunk. Napilapok 1920-21-ből a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, a *Kárpáti Futár* illetve a *Keleti Újság*. A hetilapok valószínűleg anyagi okok miatt maradtak a heti jellegnél. Az 1922 után sem változott sokat a helyzet, bár találhatunk olyan hetilapot, ami nemcsak hetente egyszer, hanem kétszer vagy esetleg háromszor is megjelent.

A podkarpatska rusi sajtó jellemzésénél a kronológiai sorrendiséget nehéz betartani, mert nagyon sok lap szünetelt, megszüntettek, átalakultak, időközben esetleg nevet változtattak. Ezért bemutatásuknál a területi megkülönböztetés elvét alkalmazzuk; sorba vesszük Kárpátalján azokat a városokat, ahol a vizsgált időszakban magyar sajtóorgánumok jelentek meg. Ebben segítségünkre volt a *Periodikák időrendi katalógusa*, melynek jegyzékeiben Trianon ellenére is közölték az elcsatolt területek sajtótermékeit, aszerint, hogy hol kerültek kiadásra.

1919. szeptember 10-e után megjelent lapok Beregszászban a következők: *Beregi Napló*, *Beregi Újság*, *Kárpátaljai Magyar Gazda*, *Ruszinszkói Magyar Gazda* utóbb *Kárpáti Magyar Gazda és Kárpátalja*.

¹⁵ Borsody István. (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918-38*. Mery Ratio, 2002, Somorja. 134-135. old.

¹⁶ U.o. 135. old.

¹⁷ U.o.

¹⁸ U.o. 136. old.

¹⁹ Filep Gusztáv Tamás.: *Szemponatok a cseh (szlovákiai) magyar sajtó első két korszakának történetéhez*. In Tóth László (szerk.): *A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története*. Ister, Budapest 1998. II. kötet, 331. old.

Beregszászban, a magyar határmentén elhelyezkedő városban, a kutatások alapján a tanácsköztársaság megszűnte után nem jelent meg semmilyen sajtóorgánium. Az ungvári Határszéli Újság még 1920 elején is azt írja Beregszászról, hogy „Újságok egyáltalán nem jelennek meg.”²⁰ A városban az újságkiadás *Beregi Napló* megjelenésével indult meg. A hetilap első száma 1920. július 25-én jelent meg. A Beregszászi Keresztény Szocialista Párt és az Országos Magyar Kisgazda, Földműves és Kisiparos Párt kerületi központjának hivatalos lapjaként minden vasárnap megjelent. Felelős szerkesztője Fábry Tivadar volt.

1921. november 20-án jelent meg a *Beregi Újság*, mint a beregi magyarság társadalmi és politikai hetilapja, minden vasárnap. Dr. Kovách Béla tulajdonát képezte az Újság. 1922 márciusában a lap csatlakozott a magyar ellenzéki párthoz. Az említett év áprilisában azonban „néhány beregszászi kommunista eltulajdonította a Beregszászban megjelenő „Beregi Újságot”.²¹ Így került Strausmannhoz. A szerkesztőiről ezt írja a Kárpátaljai Magyar Gazda, „...a szerkesztői dr. Simon Menyhért, majd Strausmann József a szociáldemokrata pártnak voltak nagyjai.”²² Az újság 1938. november 27-ig jelent meg kisebb nagyobb szünetekkel.

A Periodikák időrendi katalógusa szerint az 1912-től megjelenő *Beregi Hírlap* az 1920-21-es években szünetelt, majd 1922 január 1-én a IX. évfolyammal látott napvilágot, ezzel is hangsúlyozva a folytonosságát. Kiadták, mint az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves- és Kisiparospárt ruszinszkói kereskedelmi központjának hivatalos közlönyeként. Felelős szerkesztője dr. Bakó Gábor volt. A Beregi Hírlap politikai és gazdasági hetilapként határozza meg magát. A hetilap névváltoztatásáról a Munkács c. hírlapban olvashattunk: „Az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparospárt ruszinszkói területnek hivatalos lapja a „Beregi Hírlap” május 28-tól a „Kárpátaljai Magyar Gazda” címmel fog megjelenni”²³

„A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének elnöki tanácsa 1926. május 8-án tartott értekezletén úgy (...) határozott, hogy a jogilag dr. Bakó Gábor tulajdonát képező, de a párt által fenntartott „Kárpátaljai Magyar Gazda” helyett a kerület hivatalos lapjaként (...) a „Ruszinszkói Magyar Gazdát” jeleníti meg,

²⁰ Beregszászi levél. Határszéli Újság, Politikai Hetilap 1920. április 18. 13. évfolyam, 16. szám, 2. old., OSZK, MFO, FM3/1791

²¹ Beregszászban elkommunizáltak egy hetilapot. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1922. április 19, III: évfolyam, 89. szám, 1. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

²² Újabb manipuláció a Kárpátaljai Magyar Gazdával. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1927. január 30. II. évfolyam, 5. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/5985.

²³ Munkács, Társadalmi Hírlap. 1922. május 21. 41. évfolyam, 21. szám. 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440

ugyancsak dr. Kovách Béla felelős szerkesztése alatt.”²⁴ Ruszinszkói Magyar Gazda első száma 1926. július 26-án jelent meg, mint hetilap, amelyet vasárnaponként olvashatott az érdeklődő olvasóközönség. Főszerkesztője Egry Ferenc volt. A hetilap felelős szerkesztője, valószínűleg a párton belüli személyi viták miatt, többször is változott, Dr. Kovách Bélát R. Vozáry Aladár váltotta fel. Bár a Magyar Nemzeti Párt a „Kárpátaljai Magyar Gazda” megszüntetéséről határozott, legalábbis, mint pártlap, ehelyett dr. Kovách Béla újra megjelenítette, ráadásul, mint a Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének hivatalos közlönyeként. „A „Kárpátaljai Magyar Gazda” e cím viselésére nem jogosult az elnöki tanács határozata értelmében azt bitorolja.”²⁵ – jegyezte meg a Ruszinszkói Magyar Gazda. 1928-ban a Kárpátaljai Magyar Gazda „összeházasodott” a kormánylapnak mondott munkácsi Keleti Újsággal. ²⁶A Ruszinszkói Magyar Gazda 1930. október 12-től 1941. október 5-ig Kárpáti Magyar Gazda néven jelent meg.

1934-ben új lap indult Beregszászban a *Kárpátalja* független, pártonkívüli, demokratikus hétfői hetilap. Szerkesztői Nádas József, Kiss László. A lap profiljához szorosan hozzátartozik a közművelődés szolgálata. Érthető, hiszen a hetilap szerkesztője, Nádas József a „a kárpátaljai színházi élet oszlopos tagja”²⁷ volt.

A Periodikák időrendi katalógusa szerint Munkácson a következő magyar lapok jelentek meg a csehszlovák időszakban: *Kárpáti Futár*, *Keleti Újság*, *Munkács*, *Kárpáti Híradó*, *Őslakó*, *Munkácsi Közlöny*, és a *Reggeli Híradó*.

A Kárpáti Futár 1919-20-ban szünetelt. 1921-ben az újbóli kiadáskor már a tizennyolcadik évfolyama jelent meg, amiből következtethetünk arra, hogy a lap a kiadása már a századelőn kezdetét vette. Hétfő kivételével minden nap megjelent. Felelős szerkesztője Demkó Mihály volt. „*Kárpáti Futár*” c. Munkácson megjelenő újság, mely az agrárpárt magyar nyelvű félhivatalos

²⁴ A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének valamennyi helyi szervezetéhez és minden párttagjához. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926. augusztus 29. I. évfolyam, 6. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/5985.

²⁵ A Magyar Nemzeti Párt (Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparos Párt) ruszinszkói kerületének valamennyi helyi szervezetéhez és minden párttagjához. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1926. augusztus 29. I. évfolyam, 6. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/5985.

²⁶ Akik egymásra találtak. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1928. május 13. III. évfolyam, 20. szám, 5. old. OSZK, MFO, FM3/5985.

²⁷ Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet - Lilium Aurum. Galánta-Dunaszerdahely, 2002. 228. old.

orgánuma volt, s tűzön-vízen át támogatta a kormányt, otthagya a pártot és ellenzékbe ment át” – olvasható a Ruszinszkói Magyar Hírlapban 1925. március 29-én a lap „pálfordulásáról”.²⁸

1921 április 28-án jelent meg *Keleti Újság* a Ruszinszkói Pártoktól független politikai napilap, felelős szerkesztője Voith György. A napilapot „*a kormánynak rekedt hangú kis szócsöve*”²⁹-ként emlegették a korabeli ellenzéki magyar lapok.

1919-20-as viharos időszakban a *Munkács* c., 1884 óta megjelenő, lap is szünetelt. 1921-ben megjelenő politikai és társadalmi hírlap számait Grünstein Mór szerkesztette. Ugyancsak a Periodikák időrendi katalógusából tudhatjuk meg, hogy a *Munkács* 1928-ig jelent meg.

A *Kárpáti Híradó* első évfolyama 1924-ben jelent meg, mint gazdasági, politikai és társadalmi lap, főszerkesztője Simon Menyhért, felelős szerkesztője pedig id. Katrics József, aki egyidejűleg a lap ungvári szerkesztője volt. Megjelent minden szerdán, pénteken és vasárnap, Munkácson és Ungváron. Az első száma 1924. július 1-én jelenhetett meg, az egy éves jubileumról ugyanis beszámolt a lap. Az újság fejlécén olvasható a célkitűzésük: „A „Kárpáti Híradó” Podkarpatska Rus elnyomott őslakosságának jogaiért küzdő, demokratikus, független, gazdasági, politikai és társadalmi lap. Célja: Podkarpatska Rus gazdasági, kulturális, politikai felemelése a népjogok, az igazságosság jegyében.”

Az *Őslakó* című lapot – melyet éveken át, kezdettől végig – egyedül írt és szerkesztett, 1926-ban alapította R. Vozáry Aladár. Címoldalán, az elnevezés mellett az alábbi apró betűs szöveg volt olvasható: „Az *Őslakó* Podk. Rus magyaroké őslakossága jogainak, érdekeinek harcosa és szószólója. Tiszteli mindenki meggyőződését, nemzeti és vallásos érzését. Hirdeti a nemzetek, felekezetek, társadalmi osztályok közötti megértés és béke szükségességét, de vétót kiált az igazságtalanságnak és elnyomásnak, hangot ad az elnyomottaknak és igazságtalanságot szenvedettek jajjainak”.³⁰

A Periodikák időrendi katalógusa alapján 1934-ben megjelent *Munkácsi Közlöny* pártonkívüli politikai napilap, melynek felelős szerkesztője Tarján Vilmos volt.

Simon Menyhért szerkesztésében 1936-tól független politikai napilapként a *Reggeli Híradó* c. sajtóorgánumként jelent meg.

Ungváron a vizsgált időszakban a Periodikák időrendi katalógusa szerint a következő sajtóorgánumok jelentek meg: *Határszéli Újság*, *Kárpáti Napló*, *Munkás Újság*, *Ruszinszkói Magyar Hírlap*, *Ungvári Közlöny*, *Új Közlöny*, *Kárpáti Magyar Hírlap*.

²⁸ A „Kárpáti Futár” az ellenzékben. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1925. március 29, IV. évfolyam, 13. szám, 7. old., Kárpátaljai Állami Levéltár

²⁹ Félrehibázott a Keleti Újság. Munkács, Munkács, Társadalmi Hírlap. 1926. április 11. 45. évfolyam, 15. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/1440

³⁰ Botlik József.: Czechoslovakia's ethnic policy ... p. 79

A *Határszéli Újság* 1908-tól jelent meg, mint politikai hetilap. A *Újság* szellemi alapjának a keresztény valláserkölcset tartotta.³¹ A Magyar Bálint tulajdonát képező *Határszéli Újság*ot megvette a Ruzsinszkói Keresztényszocialista Párt, és annak hivatalos sajtóorgánuma lett.³² 1921. május 8-tól jogosultan is Ruzsinszkói Keresztény Szocialista Párt közlönyeként jelent meg. Ezután minden számban megtalálható állandó rovatként a *Ker. Szoc. Pártélet* c. rész.

Kárpáti Napló – politikai, szépirodalmi és közgazdasági újság: a keresztény szocialista és az Ungmegyei Magyar Kisgazdapárt hivatalos lapja, főszerkesztő Kováts Miklós; felelős szerkesztője Eperjessy József. A lap 1921. április végén megszűnt. A *Határszéli Újság* a *Kárpáti Naplóról* 1920-ban írta: „A *Kárpáti Napló* a diadalmas keresztény világnézet harcosa, mely értékes cikkeivel és tartalmas hírszolgálatával megérdemli, hogy mindenki támogassa, aki híve a társadalom keresztény szellemében való megújulásának.”³³ Ezeket a gondotokat a két lap közös szellemiségének köszönheti a *Kárpáti Napló*.

A Nemzetközi Szociáldemokrata Párt ungvári pártlapja *Munkás Újság*, mely 1919-től 1945-ig megjelent.

1920. július 3 megjelent Ungváron a *Ruzsinszkói Magyar Hírlap* a Ruzsinszkói Magyar Jogpárt politikai napilapja. Felelős szerkesztő dr. Zombory Dezső. Szerkesztők: Boldizsár Boldizsár és Rácz Pál. 1921. július 5-től a *Ruzsinszkói Magyar Hírlap* a Ruzsinszkói Magyar Pártok Szövetségének hivatalos napilapja lett. Helyette a *Ruzsinszkói Magyar Jogpárt* hivatalos lapja az *Ungvári Közlöny*³⁴ lett. 1923-tól már csak hetilapként jelent meg, csütörtökönként, a négy helyett nyolc oldalban. 1926. július 3-tól a *Ruzsinszkói Magyar Hírlap* megszűnt a kárpátaljai magyar pártszövetség hivatalos lapja lenni, megvált a laptól Zombory Dezső főszerkesztő. Az újság magántulajdonba került, laptulajdonos Kováts Miklós lett. A lap főszerkesztője Árkó Ákos volta magyar nemzeti egységen is túlmenő „öslakos egység” eszméjének nagytekintélyű képviselője”. Szerkesztői: Rácz Pál és Kováts Miklós.³⁵ Megjelent minden vasárnap. 1930 októberétől *Kárpáti Magyar Hírlap* címen jelent meg.

Az *Ungvári Közlönyt*, a *Ruzsinszkói Magyar Jogpárt* hivatalos lapját, 1921 novemberében betiltották³⁶ a párttal együtt. Nem sokkal az *Ungvári Közlöny* betiltása után megjelent az *Új Közlöny* Havas Emil szerkesztésében. A *Határszéli Újság* a következőképpen jellemzi a helyzetet:

³¹ Lapunk szünetelése. *Határszéli újság, Politikai Hetilap* 1920. június 27. 13. évfolyam, 29. szám, 1. old., OSZK, MFO, FM3/1791

³² Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság ...*, 99. old

³³ *Határszéli Újság, Politikai Hetilap*, 1920. február 1, XIII. évfolyam, 5. szám, 4. old., OSZK, MFO, FM3/1791

³⁴ Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság ...*, 88. old.

³⁵ U. o. 158. old.

³⁶ Betiltották az *Ungvári Közlönyt*. *Határszéli újság, Politikai Hetilap* 1921. november 13. 14. évfolyam, 44. szám, 4. old., OSZK, MFO, FM3/1791

„A Magyar Jogpárt működésének betiltásával két helybéli napilap is felállott a hordó tetejére. Az egyik az Ungvári Hírlap zsidópárti, a másik az Új Közlöny, jelenleg még pártonkívüli sajtóorgánium.”³⁷ Az Új Közlöny vasárnap kivételével minden nap megjelent. A kezdetben pártonkívüli lapot 1926-ban már a Kárpáti Híradó kormánylapként jellemez, bár „szereti magát beállítani a független magyarság lapjának”³⁸

1922. április 11-ig a lapok működését akadályozta az érvényben lévő cenzúra, mely következtében, néha hiányos oldalakkal találkozott az olvasó. De előfordult, hogy egy-egy, a hatalmat kritizáló cikk miatt elkobozták a lapok érintett számát. A kormánylapként jellemzett a Kárpáti Futárt is elkobozták az Új Közlöny tudósítása alapján, a cikk szerint az egykori ruszka krajnai szejm tagjai elhatározták, hogy Munkácson egybegyűlnek, hogy a csehszlovák államot kötelezettségeinek betartására kényszerítsék. A cikk írója gyanúja szerint a ruszin pártok álltak e mögött, hogy az egykori „szojm” tagjait provokálják.³⁹

A cenzúra eltörlése után bírósági pereket indítottak megtorlásként az esetleges „szókimondó” lap ellen. A munkácsi Határszéli Újságot két hétre is betiltották 1920 nyarán.⁴⁰ A Ruszinszkói Magyar Jogpárt hivatalos lapját pedig 1921. novemberében tiltotta be a rendőrség.⁴¹ Sajtópere volt a Ruszinszkói Magyar Hírlapnak 1923-ban, mert előző éven szót emelt az igazságtalan adózás ellen.⁴²

A korabeli sajtóban lépésről lépésre nyomon követhető nemcsak a helyi, de világpolitika eseményei is. A Ruszinszkói Magyar Gazdában külön rovat szolgált erre a célra: *Egy hét a világ folyásából* címen. Hasonló rendeltetése volt a Kárpáti Híradóban a *Táviratok* c. rovatnak, mely rövid híreket tartalmazott többek között Belgrádból, Prágából, Párizsból, Genfből és Budapestről is. Az Új Közlönyben is találunk igen sok külföldi hírt, így például *Még nincs elnöke Angliának* (1922. október 23-i hír Lloyd George lemondását követő helyzetről a szigetországból). A Kárpáti Futár, a független politikai napilap főoldalán találhatóak a londoni, budapesti hírek, hasonlóan külpolitikai hírek előfordulnak Ruszinszkói Magyar Hírlapban is.

³⁷ Keresztútzben. Határszéli újság, Politikai Hetilap 1921. november 27. 14. évfolyam, 46. szám, 1. old., OSZK, MFO, FM3/1791

³⁸ Milyen aljasságra vetemedik egy podkarpatszka rusi kormánylap. Kárpáti Híradó, 1926. május III. évfolyam, 51. szám, 1. old. OSZK, MFO, FM3/1750.

³⁹ A „Kárpáti Futár” szenzációja. Új Közlöny, Pártonkívüli Politikai napilap, 1922. október 25, 242. szám, OSZK, MFO, FM3/1216

⁴⁰ Lapunk szünetelése. Határszéli újság, Politikai Hetilap 1920. június 27. 13. évfolyam, 24. szám, 1. old., OSZK, MFO, FM3/1791

⁴¹ Betiltották az Ungvári Közlönyt. Határszéli újság, Politikai Hetilap 1921. november 13, 14. évfolyam, 44. szám, 4. old., OSZK, MFO, FM3/1791

⁴² Lapunk sajtópöre. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1923. június 28, IV. évfolyam, 131. szám, 4. old., Kárpátaljai Állami Levéltár

A nehézségeket, a néha előforduló ellenségeskedést leszámítva a csehszlovák korszakból megvizsgált lapok nagy többségéről elmondható, hogy a magyarság érdekeit kívánta szolgálni. A lapok nagyobb hányada valamilyen politikai szervezet befolyása alatt állt, így a sajtóorgánum a párt szócsöve is volt egyben, így próbálta meggyőzni, értesíteni az olvasóközönséget elképzeléseikről. Hozzájárultak olvasóik „világos” meglátásához a körülöttük zajló eseményekről, természetesen a lap fenntartójának megfelelő látásmódban. Fontos a tisztázni éppen ezért a lapok irányultságát, hogy a lapokban szereplő információk megfelelő értelmezésre kerüljenek. A legtöbb magyar lap a magyarság érdekeit képviselte, de ahogy a feltárások alapján láttuk volt néhány kormány érdekeket képviselő lap is

A megjelent lapok mennyisége is azt jelzi, hogy erős volt a magyar közösség Kárpátalján, hiszen ha újabbak, és újabbak jelentek, az mutatja, hogy volt is rá igény.

III. A KÁRPÁTALJAI LAKOSSÁGOT ÉRINTŐ INTÉZKEDÉSEK A KORABELI SAJTÓ ANYAGAI ALAPJÁN

A hatalomváltás után megkezdődött az új rend kiépítése az újonnan létrehozott Kárpátalján. Az intézkedések nagy része az egyszerű emberek életére is befolyással volt. A következő intézkedéseket, rendeleteket hajtották végre a területen a köztársaság fennállásának első évtizedében.

III. 1. A közigazgatás kiépítése

Mikor Kárpátalján megkezdődött a cseh államigazgatás kiépítése, a korábbi vármegyerendszert megszüntették. Az új közigazgatási beosztás szerint a terület négy zsupából (megyéből) állt: Ungvári – hozzá tartozott az Ungvári, Perecsenyi, Szerednyei, Nagybereznai járás, Munkácsi – Munkácsi, Dolhai, Szolyvai, Oroszvégi, Alsóvereckei, Volóci járás, Beregszászi – Beregszászi, Huszti, Ilosvai, Kaszonyi, Nagyszőlősi járás és Máramarosi zsupa – Rahói, Nagybocksói, Técsői, Taracközi járás.⁴³ Ez a rendelkezés (1919. november 16. – Generálny Statutum) csak rövid ideig maradt érvényben. Az 1921. augusztus 26-án kiadott rendelet értelmében a négy helyett három zsupára osztották Podkarpatska Rus területét: Ungi (Perecsenyi, a Nagybereznai, Szerednyei járás), Beregi (Alsóvereckei, Oroszvégi, Szolyvai, Beregszászi, Kaszonyi és az Ilosvai járások), Máramarosi vagy Nagyszőlősi (Huszti, a Dolhai, Volóci, a Rahói, a Taracközi és a Técsői járás). Ez a rendelet október 15-én lépett életbe.⁴⁴ Podkarpatska Rus harmadik területi átalakítására 1926. június 4-én került sor. Az új, 84. számú kormányrendelet,

⁴³ Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Fórum Intézet - Lilium Aurum. Dunaszerdahely, 2001, 19. old.

⁴⁴ Botlik József.: Czechoslovakia's ethnic policy ...p. 52

kimondta, a korábbi három zsupa egyetlen nagymegyébe való összevonását, a határozat július 1-én lépett hatályba, székhelyül Munkácsot jelölték ki. Főleg a munkácsi lapokban olvasható ezzel a rendelettel kapcsolatos reakciók; a legtöbb természetesen üdvözölte a cseh kormány e határozatát. A Munkács c. lap a következőképpen fejezte ki egyetértését az átalakítással kapcsolatban: „*Ha Ruszinszko ennyi marad akkor Ungvár, amely épen [helyesen: éppen] a nyugati határon fekszik, nem alkalmas fekvésénél fogva arra, hogy a középpont legyen. Munkács város fekvése központi, területe fejlődő képes, s ha kiépül az új vasút két transversalis vonal keresztezésébe fog esni. Lakosainak száma a legnagyobb.*”⁴⁵ A Kárpáti Híradó felszólítja a munkácsi lakosságot, hogy a „*nagymegyeszékhely érdekében mozduljon meg Munkács egész társadalma.*” Ugyanezen, a felhíváson belül egy nagykereskedő megjegyezte, hogy „*Munkácsnak szinte létkérdése, hogy a nagyzsupa székhelyévé legyen. A jelenlegi körülmények között Munkács ipara és kereskedelme lassú haladásra [haldoklásra] van ítélve. Ha a székhely Munkácson lenne annak minden foglalkozási és iparág nagy hasznát látná. (...) Természetesen szükséges, ennek kapcsán az Ungvár-Munkács-Huszt vasútvonal mielőbbi kiépítése is, hogy Munkács könnyen megközelíthető centrummá legyen.*”⁴⁶ Munkács a székhellyé válástól ipar fellendülését várta. Ungváron ezzel szemben mozgalom indult meg, hogy továbbra is főváros maradjon.

Ez az új közigazgatási határozat mindössze egy évig maradt érvényben. Az 1927. július 14-én kelt közigazgatási reformtörvény kimondta, hogy Podkarpatska Rus is, a köztársaság többi területének mintájára, tartomány. A rendelet 1928. július 1-én lépett hatályba. A tartomány székhelye Ungvár lett. Megszüntették a vármegyei önkormányzatot, és 12 járást hoztak létre. Településeket választottak szét illetve vontak össze, hogy fellazítsák a magyar etnikai területet.⁴⁷ Mindent elkövettek az asszimiláció érdekében.

1922-ben a törvényhatósági és rendezett tanácsú városokat nagyközségekké minősítették vissza, Kárpátalján csak Ungvárnak és Munkácsnak hagyták meg városi rangját. Többek között Beregszász, Nagyszőlős, Huszt veszítette el az előbbit, amely érzékenyen és hátrányosan érintette a bennük lakó magyarokat.⁴⁸ A törvényhatósági jogú város előnyeik közé tartozott, hogy saját belügyeikben önállóan intézkedhettek, területükön közvetítették az állami közigazgatást és politikai ügyekkel is foglalkozhattak, ilyen ügyeket megvitathattak, állásfoglalásukat a többi törvényhatósággal és a kormánnyal is közölhették. Jogukban állt saját illetékességi területükön belül

⁴⁵ Munkács vagy Ungvár? Munkács, Társadalmi Hírlap 1927. február 6, 46.(XLVI) évfolyam, 5. szám. 1. old. OSZK, MFO, FM3/1440,

⁴⁶ Munkács a nagymegye-székhelyt vindikálja magának. Kárpáti Híradó, 1925. január 30, II. évfolyam, 13. szám, OSZK, MFO, FM3/1750

⁴⁷ Botlik József: Közigazgatási és nemzetiségi politika ..., 162-163. old.

⁴⁸ Botlik József: Czechoslovakia's ethnic policy ..., p. 53

szabályrendeletet alkotni, országos törvény vagy rendelet által nem szabályozott kérdésekben. Az igazságszolgáltatási ténykedése a szabálysértések és bírságokra terjedt ki, a többi ügyekkel az állami bíróságok ítélkeztek. Azonban a törvényhatósági városoknak jogukban állt az országgyűlés által meg nem szavazott adók behajtására és újoncok kiállítását megtagadni. Míg a rendezett tanácsú város falvaktól, községektől eltérően a járási szervezeten kívül álltak közvetlenül a törvényhatósági városok hatóság alá tartoztak. Belügyeikben önállóan intézkedhettek, de csak első fokú igazgatási és gazdálkodási jogkörben járhattak el. A nagyközség pedig olyan falu, amelynek legalább 5000 lakosa van, más településektől elkülönülő, önálló saját arculata van, és képes önkormányzat alakítására és a helyi közügyei ellátására.⁴⁹ A Határszéli Újság megállapította Beregszász esetében, hogy a lakosság körében nagy elkeseredést keltett a hír.⁵⁰

A közigazgatási rendszer megváltoztatása a régi elrendezés teljes felszámolását vonta maga után, megnehezítve az ügyintézést, arról nem is beszélve, hogy a korábbi magyar, helyi közalkalmazottakat az adott körülményektől idegen, cseh tisztviselők váltották fel.

III. 2. A hűségeskü megtagadásának következményei

A helyi közszolgálati alkalmazottaktól megkövetelték a hűségesküt, a Csehszlovák Köztársaságnak való engedelmességi fogadalmat.⁵¹ Akik megtagadták azokat elbocsátották, így jártak a beregszászi bíróság alkalmazottai.⁵² A munkájuktól megfosztott tisztviselők *„anyagilag tönkretéve, kiéheztetve, súlyos adósságok hullámai közé lökve vívják az élet és halál harcát.”*⁵³ Előfordult, hogy a tisztviselőket ki is tagadták a köztársaság területéről. Őket a magyar állam befogadta. *„Bár az állam a legnagyobb nehézségekkel küzd, nem fordul elő, hogy a megbízható tisztviselők beosztást ne nyertek volna. A saját szakjukban felesleges tisztviselők a pénzügyi tárca keretében nyernek elhelyezést.”*⁵⁴ 1921. december 31-én Beneš Podkarpastka Rusba érkezett. Látogatása során ígéretet tett, hogy rendezik az elbocsátott köztisztviselők ügyét, ha azok kérvényt nyújtanak be hozzá. Az esetleges hibák elkerülése érdekében a Beregi Hírlap közzétett egy kérvény mintát: *„Miniszterelnök Úr! A szlovenszkói és ruszinszkói elbocsátott közalkalmazottak küldöttsége előtt tett szóbeli rendelkezés értelmében tisztelettel kérem, hogy engem előbbi állásomba*

⁴⁹ Bán Péter.(szerk.): Magyar történelmi fogalomtár. Gondolat, Budapest, 1989

⁵⁰ Megyeszékhelyből falu. – Degradálják Beregszászt. Határszéli Újság, 1923, XV. évfolyam, 29. szám, 2. old OSZK, MFO, FM3/1791

⁵¹ Botlik József: Czechoslovakia's ethnic policy ..., p. 71

⁵² Elbocsátották a beregszászi járásbíróságot. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1920. augusztus 5, I. évfolyam, 2. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/2618.

⁵³ Kifizették a magyar tisztviselőket. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 1921. május 29, 14. évfolyam, 22. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1791

⁵⁴ A repatriálásról. Munkács, Társadalmi Hírlap 1921. augusztus 14. 40. évfolyam, 33. szám. 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440,

visszavenni, vagy a jelenlegi csehszlovák törvények alapján nyugdíjazni méltóztassék. A szolgálatból minden ok nélkül történt elbocsátásom alkalmával (állás, fizetés, szolgálati hely ide iktandó) voltam. Reaktiválásom vagy nyugdíjazás iránti kérelmemet (idő, hatóság, melynek beadatott) benyújtottam. Egyben kérem, hogy ügyem végleges elintézéséig sürgős gyorssegélyt kiutalni méltóztassék. Mély tisztelettel: N. N. (pontos cím közlendő).

A gyorsabb elintézés céljából szlovákul írják. Cím: Dr. Beneš Eduard miniszterelnök, Praha Hradcany.”⁵⁵ A Ruzsinszkói Magyar Hírlapban megjelent a kérvény szlovák változata is, hogy ezzel is megkönnyítsék az elbocsátott közalkalmazottak dolgát.

Azonban a kérvények elbírálása igen lassú folyamatnak bizonyult. 1922. január 29-én a következő miniszterelnöki válaszról értesült a Ruzsinszkói Magyar Hírlap: „Kérelmét az illetékes miniszterhez elintézés végett áttettem.”⁵⁶ Ami egyet jelentett az ügyek elodázásával. A Munkács c. lap kissé ironikusan írt a kérvények sorsáról: „A miniszterelnök úr sorba értesíti a reménykedő tisztviselőket, hogy kérvényüket tovább tette az illetékes miniszterhez. Hat hónap múlva jön az értesítés, hogy az illetékes miniszter úr tovább tette az illetékes referenshez. Hat havi szünet. Az illetékes referens értesíti a három évvel ezelőtt elcsapott reményét veszteni kezdő tisztviselőt, hogy kérvénye politikai megbízhatóság szempontjából a rendőrséghez tétetett át, illetve tovább, hat havi csend... A rendőrség értesítését elküldik az összes közbelső hatósághoz visszafelé Benešig. Természetesen abban a tempóban, ahogy az eljutott a rendőrségig. A miniszterelnökség aztán értesíti a delikvenst, hogy sajnálattal kell közölni, hogy politikailag megbízhatatlan...stb. stb. Pont.”⁵⁷

Az elbocsátottak később hiába érték el a megfelelő életkort, a csehszlovák állam nem folyósított számukra nyugdíjat. Megvonták a nyugdíjat például olyantól, aki 39 éven át szolgált a községét (Hauptmann Gyula, Nagyberezna). A hűségesküt nem tette le, de a munkáját tovább folytatta. Végül 1920. május 1-én elbocsátották, „mégpedig minden nyugdíjigénytől megfosztva. Ez ellen fellebbezést adott be, s a főszolgabíró felszólítására tovább folytatta a munkát. A fellebbezést elutasították, egyúttal felszólítatott, hogy április 30-án fölvelt május hó-ra szóló fizetésének megfelelő összegét térítse vissza.”⁵⁸

⁵⁵ Elbocsátott közalkalmazottak figyelmébe. Beregi Hírlap, Az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparosrárt ruzsinszkói kereskedelmi központjának hivatalos közlönye 1922. február 1. 11. évfolyam, 5. szám, 6. old.. OSZK, MFO, FM3/3023.

⁵⁶ Mit válaszolt Benes az elbocsájtottak kérvényeire? Ruzsinszkói Magyar Hírlap, 1922.január 29, III. évfolyam, 34. szám, 3. old., Kárpátaljai Állami Levéltár

⁵⁷Milyennek képzeli egy elbocsátott tisztviselő a Beneš-féle kérvények útját. Munkács, Társadalmi Hírlap. 1922. február 26. 41. évfolyam, 9. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440.

⁵⁸ Elbocsátva. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 1920, július 11, XIII. évfolyam, 26. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1791

Így például eredménytelenül fordultak igényükkel a panaszosok a Legfelsőbb Bírósághoz. A Bíróság 1926-ban a 6057/26. számú rendeletével kimondta, hogy „*Podkarpatska Ruszban az 1920. évi június hó 27-ik 476. számú kormányrendelet intézkedései irányadók, melyek az ott meghatározott feltételekhez kötik a nyugdíjhoz való igény elismerését.*

Ezek a föltételek a panaszosoknál mindenben teljesítve nem lettek (...), a panaszosok ezen bírósághoz beadott panaszaikban maguk is elismerik, hogy a csehszlovák köztársaságnak hűségesküt nem tettek.

Ez a tény már egymagában véve is elegendő ahhoz, hogy a panaszosoknak ellátási igénye megtagadtassék...”⁵⁹

A helyi, magyar értelmiség kirekesztése a közügyekből következményeként a nemzeti kisebbség érdekeinek háttérbe szorultak.

III. 3. A nemzetiségi jogok megsértése

A saint-germain-i szerződés I. fejezetének 2. cikkelye biztosította a kisebbségek nemzetiségi jogait: „Csehszlovákia kötelezi magát, hogy minden lakosának születési, nemzetiségi, nyelvi, faji vagy vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja”.⁶⁰ Valójában azonban gátolták a nemzeti érzés bármiféle megnyilvánulását. A magyar ruha viselését sem tolerálták, előfordult nyílt inzultus is Beregszászban, „*amikor fényes nappal tentával öntötték le a magyar ruhát, azt a fiatalembert, aki a magyar ruhás hölgy védelmére kelt, letartóztatták*”⁶¹ Ungváron is történt hasonló sértés: „*A napokban egy pár úrilány magyar ruhában jelent meg az utcán. Valamennyit elfogták és a katonai parancsnokságra kísérték, ahonnan szinten egy pár polgár erélyes közbelépésére szabadultak.*”⁶²

Az 1920-as Szent István-napi ünnepség hasonlóan zajlott Munkácson, Beregszászon és Ungváron. Munkácson a ruháikat piros-fehér-zöld szalaggal díszített lányokat kísérték be a városházára. „*A templom ajtajától a rendőrségi szobáig [cenzúra miatt hiányzik a szövegrész] megy a hét kislány.(...) A tömeg mindenütt nyomukban és hangosan követelik a szabadon bocsátásukat. (...) A lányok nyugodtan várják a kihallgatást. Nem tagadnak semmit, de legkevésbé azt, hogy magyarok.*

⁵⁹Aki hűségesküt le nem tette nem tarthat nyugdíjra igényt. Ruzsinszkói Magyar Hírlap, 1926. április 25. VII. évfolyam, 17. szám. 3.old. Kárpátaljai Állami Levéltár

⁶⁰Fedinec Csilla: Iratok ..., 55. old

⁶¹ Beregi Újság, a Beregi Demokrata Magyarság Társadalmi és Politikai Hetilapja 1921. december 25, I. évfolyam, 6. szám, 6. old. OSZK, Mikrofilm Olvasó (továbbiakban MFO), FM3/2712.

⁶²Tilos a magyar ruha. Ruzsinszkói Magyar Hírlap, 1920. augusztus 17. I. évfolyam, 9. szám, 4. old. OSZK, MFO, FM3/2618.

A leányok egyenként mennek be a kihallgatásra: „Neve, lakása, saját akaratából vette fel a magyar szalagot?” – „Igen, saját akaratomból, magyar vagyok.”⁶³ A lányok megtették Szent István-napi kötelezettségüket. Beregszászon is hasonló incidensről számol be a tudósító: „Mise után egy Papp nevű cipész segéd belekötött a magyar ruhás kislányokba, melynek azután összeszólalkozás és verekedés lett a vége. Utána rendőrség, bekísérés, kihallgatás és jegyzőkönyv következett.”⁶⁴ A Ruszinszkói Magyar Hírlap tudósítója az ungvári eseményeket már csak vázlatosan írta le, hiszen a fenti forgatókönyv ott is lejátszódott: „Nyolc órai mise, prédikáció, nagymise, magyar-díszruha, kokárda, rendőri beavatkozás, bekísérés, kihallgatás, jegyzőkönyv, elkeseredés stb. A közönség lassan kezdi már megszokni.”⁶⁵

A Beregi Hírlap beszámolója szerint a magyar Himnusz eléneklése miatt (1921. augusztus 20-án, az ungvári római katolikus templomban) az érintetteket kétheti fogházra és 200 korona pénzbüntetésre ítélték. A vád szerint, „1921. augusztus 20-án, Szent István napján a róm. kath. templomban, az istentisztelet végeztével a csehszlovák és orosz nemzet ellen izgatás vétségét követte el”⁶⁶ tíz vádlott. Az alperesek között ott volt Korláth Endre is, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt elnöke, aki a tárgyaláson kérte, „nyelvtörvény alapján (...) a bíróságot – tekintettel a vádlottak magyar nemzetiségére, magyar tanács állítassék. A törvényszék rövid tanácskozás után ezt a kérést elutasítja, mire dr. Korláth Endre semmiségi panaszt jelent be.”⁶⁷ A tárgyalást nehezítette, hogy az ügyész sem tudott magyarul. Az egyik tanút vallomása közben félbeszakította és „tiltakozott a magyar nyelv állandó használata ellen.”⁶⁸ A bíróság végül engedélyezte a magyar nyelv használatát. Dr. Korláth Endre védőbeszédében elmondta, „Nem érzem magam bűnösnek a vádban foglalt cselekmény miatt, mert lehetetlennek tartom, hogy bűnös legyen az, aki Istenéhez imádkozik (...). A magyar himnusz, pedig nem más, mint a magyarok imája a magyarok Istenéhez, s mint ima nem foglalhat magában semmiféle izgatást egy más nemzet ellenében; csupán Isten áldását kéri a magyar fajra.”⁶⁹

⁶³ Szent István napja a vidéken. – Magyar ruha – Rendőrség – Elfogatás – Verekedés. Ruszinszkói Magyar Hírlap, a Ruszinszkói Jogpárt politikai napilapja 1920. augusztus 22. I. évfolyam, 9. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/2618.

⁶⁴ U.o.

⁶⁵ U.o.

⁶⁶ A Himnusz-ügy tárgyalása az ungvári törvényszéken. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1922. január 21. III. évfolyam, 17. szám, 1. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

⁶⁷ A Himnusz-ügy tárgyalása az ungvári törvényszéken. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1922. január 21. III. évfolyam, 17. szám, 1. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

⁶⁸ U.o.

⁶⁹ A Himnusz-ügy tárgyalása az ungvári törvényszéken. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1922. január 21. III. évfolyam, 17. szám, 1. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

Az ítéletet végül a következőképpen indokolták meg: „*valamely idegen állam Hymnusának éneklése nem bűn ugyan, de a bűnösséget mégis megkellett állapítani, mert 1921. augusztus 20-án Magyarország és Csehszlovákia ellenséges állapotban voltak.*”⁷⁰ Az újságíró jogosan megjegyzi: „*Tudtunkkal a két állam között az ellenséges állapot a trianoni békeszerződés ratifikációjával, vagyis 1921. június 26-án megszűnt.*”⁷¹ 1922. szeptember 3-i a Munkács c. hírlapból újabb „himnuszügyről” értesülhetünk ugyanazon évi, augusztus 20-i, Szent István-napi ünnepségből kifolyólag: „*Ungváron augusztus 20-án Szent István napján a római katolikus templomban mintegy 3000 ember énekelt áhítatos lélekkel (...), s most 11 nap elteltével megkezdődött a hajsza az éneklők egy része ellen. 17 ember van vádolva a 3000 éneklő közül*”⁷².

1922-ben ismét volt Szent István napi himnusz-ügy. „*Ungvár város és környéke több ezer főnyi hívő magyar közönsége – a régi nemzeti szokásukhoz híven – elénekelték a róm. kath. Templomban mise végeztével a magyar himnuszt. Az ügyészség a rendőrspiclik besúgása alapján, mint az előző évben, ekkor is kiválasztott találomra egypár „bűnöst”, akiket a nemzet elleni izgatás címen vád alá helyezett.*”⁷³

Ezúton tizenegy embert állítottak elő, a vádlottak között ismét ott volt Korláth Endre, a Ruszinszkói Magyar Jogpárt elnöke. A bíró magyar, szavazóbírák egyike cseh, a másik orosz, míg az ügyész ismét cseh nemzetiségű volt. A magyar bíró magatartását (aki magyar) emelte ki a cikkíró: „*A következő vádlott dr Paulik János, a Ruszinszkói Magyar Pártok Szövetségének Főtitkára. Nem tagadja, hogy énekelte a himnuszt. De azzal védekezik, hogy az utolsó strófát énekelte nem pedig az elsőt.*

*Elnök: Tessék elmondani ezt az utolsó strófát ezt az utolsó strófát, mert én már nem emlékszem (Milyen könnyen el lehet felejteni! Szerk.)*⁷⁴

A magyar Himnusz eléneklése miatt járó eljárásokról még 1925-ből is találunk említéseket. Egy vidám csoport mulatozás közben, „*hogy, hogy nem – egyszerre felállt a társaság és elénekelte a magyar Hymnust.*

⁷⁰ Beregi Hírlap, Politikai és Gazdasági Hetilap. Az Országos Magyar Kisgazda-, Földműves és Kisiparospárt ruszinszkói kereskedelmi központjának hivatalos közlönye. 1922. február 1. 11. évfolyam, 5. szám, 6. old. OSZK, MFO, FM3/3023.

⁷¹ U.o.

⁷² Újabb himnuszügy. Munkács, Társadalmi Hírlap. 1922. szeptember 3. 41. évfolyam, 36. szám. 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440

⁷³ Himnusz-perек az ungvári törvényszék előtt. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 1924. február 24, 17. évfolyam, 8. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1791

⁷⁴ Himnusz-perек az ungvári törvényszék előtt. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 1924. február 24, 17. évfolyam, 8. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1791

Az esetnek besúgója is akadt az éneklésben résztvevők ellen vádat emelt az ügyészség.”⁷⁵

Végül a négy tagú Himnuszt éneklő társaságot felmentették.

Előfordult, hogy a magyar nótázgatás miatt is letartóztatás járt: *„Hribovszky Simon ökörmezői szolgabíróát Alsóvereckére szolgabírónak nevezték ki. (...) mielőtt állását elfoglalta volna, barátságos poharazás közben búcsúzott barátaitól. A mámorban felszabadultak a lelkek, megnyíltak a szívek: borban az igazság! Magyar nótákat énekeltek, érzéssel úgy, ahogy lelkök és szíviük diktálta. A nótákért Gribovszkyt [egyenlő Hribovszky] letartóztatták”⁷⁶*

A Ruzsinszkói Magyar Hírlap kissé szatirikus beszámolója szerint Munkácson megtiltották a magyar színek „más tárgyakkal” való jelölését, miután *„megcsinálták (...) azt a kutya merészséget, hogy színielőadások, multságok vagy egyéb alkalmak alkalmával nemzeti ruhában jelentek meg vagy pedig „más tárgyakkal” jelezték a magyar színeket.*

(...) Annyira borzasztó, hogy még a munkácsi rendőrkapitány, bizonyos Loyka is megdühödött tőle és rendeletileg tiltotta meg a „más tárgyakkal” jelzett magyar színek használatát. Lett erre nagy ribillió Munkácson. A rendelet hatása alatti rémülettől nem akad ma hölgy, aki „hófehér” arcára egy icipici „pirosítót” alkalmazna, csalátekül a férfi szemeknek akkor, amikor zöld kalap van a fején.

(...), valamint nem akad olyan megrögzött lump, aki piros bort merne tölteni fehér pohárba, zöld üvegből.”⁷⁷

Ungváron is hasonlóan is megjelent a főkapitányság hirdetménye, mely szerint *„tilos a nemzeti jelvénynek kihívó alkalmazása, különösen vonatkozik ez a nagymagyar színeknek (piros, fehér, zöld) viselésére.”⁷⁸*

1922. május elején Beregszászban a törvényszék épületéről levésték a magyar címet.⁷⁹ *„A címet levették, de a két oldalán lévő gipszangyalt meghagyták nagylelkűen, hogy továbbra is dicsérje a magyar kisebbség angyali türelmét.”⁸⁰*

⁷⁵ Felmentették a munkácsi Hymnus-éneklőket. Kárpáti Híradó, 1925. június 12, II. évfolyam, 70. szám, OSZK, MFO, FM3/1750

⁷⁶ A magyar nóta miatt. Ruzsinszkói Magyar Hírlap, a Ruzsinszkói Jogpárt politikai napilapja. 1920. szeptember 1. I. évfolyam, 21. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/2618

⁷⁷ Csalán: Más tárgyokról. In Ruzsinszkói Magyar Hírlap, a Ruzsinszkói Jogpárt politikai napilapja. 1922. március 24. III. évfolyam, 141. szám 3. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

⁷⁸ A piros, fehér, zöld. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 14. évfolyam, 27. szám, 1921. július 18, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1791

⁷⁹ Fedinec Csilla. A kárpátaljai magyarság ..., 106. old.

⁸⁰ Levették a magyar címet. Ruzsinszkói Magyar Hírlap, a Ruzsinszkói Jogpárt politikai napilapja. 1922. május 9. III. évfolyam, 105. szám, 3. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

A nemzeti érzés bármiféle nyilvános kifejezésének tiltása az asszimilációs folyamatok gyorsulását kívánta szolgálni.

III. 4. A magyar nyelv használatának korlátozása

A kisebbségi nyelvhasználati jogok használatában jelentős volt a saint-german-en-laye-i szerződés, mely I. fejezetének 7.cikkelye értelmében „egyetlen csehszlovák állampolgár sem korlátozható bármely nyelv szabad használatában a magán- vagy üzleti forgalomban, a vallás, a sajtó útján történő vagy bármilyen természetű közzététel terén, vagy a nyilvános gyűléseke”⁸¹ Az 1920. február 29-én kelt 122. számú nyelvtörvénye azonban korlátozta a nemzeti nyelv használatát. A nemzeti és nyelvi kisebbségekre nézve a következő határozatok voltak érvényesek: „A köztársaság oly bíróságai, hatóságai és szervei, amelyeknek hatásköre oly bírósági eljárásokra terjed ki, amelyekben a legutolsó népszámlálás szerint 20 százalék ugyanolyan, de nem csehszlovák nyelvű állampolgár lakik, kötelesek mindazokban az ügyekben, amelyeknek elintézése azon az alapon tartozik hozzájuk, hogy illetőségük e eljárásra kiterjed, e kisebbség nyelvéhez tartozó személyektől ily nyelvű beadványokat elfogadni és e beadványok elintézését nemcsak csehszlovák nyelven, de a beadványok nyelvén is kiadni.”⁸² A két dokumentum között azonban alapvető különbség az, hogy a nemzetközi szerződés a kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatban nem tartalmaz számszerű korlátozást. A nyelvtörvény betartására a bírói tárgyaláson Himnusz-ügy kapcsán Korláth Endre is felhívta a figyelmet. Azonban ott is először elutasították kérelmét, majd még is engedélyezték. Félévvel később hasonló „szabálysértésre” került sor ugyancsak az ungvári bíróságon. Akkor egy házaspár meggyilkolása ügyében folyt a tárgyalás, melynek vezetője „csak a magyarral tudó tanúk kihallgatása alkalmával valósággal forszírozta, hogy szláv vagy legalább német nyelven adják elő vallomásukat.”⁸³

A hivatalokban a magyar anyanyelvűeknek nehéz volt megértetni magukat, gyakran hallották a „Nye rozumim!” (Nem értem!) kifejezést, vagy pedig válaszként adták, ha cseh nyelvű hivatalnokkal találták szembe magukat. „Az irodaszolgálotól fölfelé bárkihez is fordulunk anyanyelvünkön mindenkitől azt a választ nyerjük, hogy „Nye rozumim!”, s mindenhova tolmácsot kell vinnünk, ha azt akarjuk, hogy megértsenek. (...).

A vasúti állomáson, a bíróságok épületein és sok más középületen nincs magyar fölírás, s ha azokban belépünk, mi is kénytelenek vagyunk felkiáltani „Nye rozumim!” , mert ezekben az épületekben sehol egyetlen egy magyar tájékoztató felirat sincs, noha a bennük megforduló és olvasni is tudó (...) állampolgárok legnagyobb része csak magyarul tud beszélni.”⁸⁴

⁸¹ Pálincás M. (szerk.): Dokumentumok a XX. század történetéhez. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001, 27. old.

⁸² Fedinec Csilla: Iratok..., 64. old.

⁸³ A kisebbségi jogok és az ungvári törvényszék. Ruszinszói Magyar Hírlap, 1922. június 13. III. évfolyam, 116. szám, 3. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

⁸⁴ „Nye rozumim!” Határszéli Újság, Politikai Hetilap 1922. január 29. 15. évfolyam, 5. szám, 2. old., OSZK, MFO, FM3/1791

A nyelvtörvényben megállapított 20 %-os cenzus ellenére munkácsi városházáról csak ruszin nyelvű iratokat és végzéseket adtak ki és ezt felháborodással közli a Munkács c. hírlap 1922 júniusában, bár a városban a magyarok aránya megfelelt a törvényben előírtaknak.⁸⁵ Mint kiderült már 1921. március 1-től elrendelték, hogy az összes beadványt csak ruszin vagy csehszlovák nyelven lehet benyújtani. De akkor még elfogadták a magyar nyelvű beadványokat is.⁸⁶ Munkácson ekkor az összlakosság 23, 31% volt magyar.⁸⁷ Nemcsak a magyarok kerültek ilyen hátrányos helyzetbe, Ilosván például megkövetelték a ruszinoktól, hogy államnyelven adják be kérelmeiket.⁸⁸

Ungváron is felháborodottan írják, hogy „*A zsupanátusok, pénzügyi hatóságok, bíróságok stb. esetről esetre visszautasítják úgy Munkácson, mint Ungváron a magyar nyelvű beadványokat, jóllehet ezeken a területeken a magyarságnak törvényszerűen megkívánt számaránya a népszámlálás adatai szerint is kétségtelen.*”⁸⁹

A település- és utcanevek használatát, valamint a településeknek helységnevtáblával való megjelölését a 266/1920. sz. törvény és annak végrehajtási utasítása, a 324/1921-es kormányrendelet szabályozta. Ennek értelmében a belügyminiszter minden település számára csehszlovák nyelvű elnevezést állapított meg; az olyan települések számára azonban, amelyekben a kisebbségi állampolgárok aránya meghaladta a 20%-ot, valamint a csehszlovák nyelvű elnevezéssel nem rendelkező települések számára, kisebbségi nyelvű helységnevet is jóváhagyhatott, hivatalosnak azonban elsősorban a csehszlovák nyelvű helységnevet számított, s mindig ezt kellett először feltüntetni.⁹⁰ A helységnevek megváltoztatása néha gondot okozott a vonaton utazóknak a tájékozódásban. A következő problémákkal találta magát szemben az utazóközönség: „*ismeretlen szövegű menetjeggyel ismeretlen nevű állomások mellett ismeretlen nyelven beszélő kalauzok között utaztunk egy kívánt cél felé, melyet ha nem ismertünk eddig, csak úgy értünk el, ha útitársaink útbaigazítottak és az ismeretlen nevű állomáson leszállítottak minket.*”⁹¹

⁸⁵ A magyar nyelv a városházán. Munkács, Társadalmi Hírlap. 1922. június 11. 41. évfolyam, 23. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440

⁸⁶ Nyelvhasználat és nemzetiségi kérdés. Kárpáti Futár, 1921. március 17, 18. évfolyam, 25. szám, 1. old. OSZK, MFO, FM3/2563.

⁸⁷ Dr. Kepecs József. (szerk.), i. mű, 62. old.

⁸⁸ Mi hát Ruszinszkóban a hivatalos nyelv? Ilosván is „csak egy ideig” fogadják el a ruszin beadványokat. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1920. augusztus 28. I. évfolyam, 18. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/2618.

⁸⁹ A magyar nyelvhasználat joga a hivatalokban. Kárpáti Híradó, 1925. április 24, II. évfolyam, 44. szám, OSZK, MFO, FM3/1750.

⁹⁰ Szabómihály Gizella: A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellemzői (Cseh) Szlovákiában 1918-1938 között. In Tóth László (szerk.): A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története. Ister, Budapest 1998. I. kötet, 134. old.

⁹¹ A vasúti menetjegyek és a kisebbségi nyelv. Ruszinszkói Magyar Hírlap, 1922. február 8. III. évfolyam, 31. szám, 2. old. Kárpátaljai Állami Levéltár.

Az utca neveket is megváltoztatták, első lépésként a magyar utcatáblákat fehérre festették. Ilyen tudósításokat találunk Ungvárral és Beregszásszal kapcsolatban is. Ungvár: „Gyászolnak az utcatáblák. A jól ismert történelmi nagy nevekre fehér leplet borított a szláv sovinizmus...

(...)

Nézz csak fel a házak falára te ittrekedt magyar és látni fogod, hogy az utcát és házszámot jelzőtáblán a történelmi nagy neveket titkos kezek fehérre mázolták. Kicenzúrázták, mint a lapokból... Fehér foltok – mint ősi palesztinai sírok – őrzik a nagy Árpád, Rákóczi, Széchenyi és Teleki neveit.”⁹²

Beregszász: „Beregszász terei és utcái új nevet kaptak. (...)

A ledobott utcatáblákat most leszegezzük a szívünkre. Beregszászban nem lesz, de lesz a magyar szívben egy Kossuth-tér, egy Rákóczi-út, egy Árpád utca, egy Kölcsey köz. És nincs hatalom, amely ott ezeket a neveket megváltoztassa.”⁹³

A sajtót is kötelezték, hogy a helységneveket e törvénynek megfelelően használják. Így a Kárpáti Híradó fejlécén, mely megjelent Munkácson és Ungváron egyaránt a következő olvasható a magyar helységnevek fölött: Mukačevo – Užhorod. De ugyanígy az Új Közlöny, a Határszéli Újság, a Ruszinszkói Magyar Hírlap, a Munkács c. lapnál a kiadási hely szerepel cseh-szlovák nyelven. A Munkács c. hetilapban az Ungvári Közlönytől idézett cikkében maga a rendőr-igazgatóság vezetője, Huber felhívja a figyelmet e rendelet betartására 1922 nyarán, azaz „a helységnevek, utak stb. megnevezése csakis a hivatalos neveken és a helyesírás szerint van engedélyezve. Így például nincs megengedve Ungvár vagy Uzshorod csakis Užhorod elnevezés.”⁹⁴ Bár a helységnev-revíziós testület 1923-ban kezdte meg munkáját Ungváron.⁹⁵

A Beregszászi Reálgimnázium falára a háromnyelvű névtábla került: „Felül a ruszin, középen a cseh, alul a magyar. A cseh betűk kétszer akkora, mint a ruszin és magyar kollégái. Miért a cseh, ha csak magyarul tanítanak az intézményben?”⁹⁶ – teszi fel a (talán) költői kérdést az újságíró.

1926. február 3-án jelent meg az 1920-as nyelvtörvény végrehajtási rendelete. Bár maradt a 20%-os cenzus, mégis néha félve éltek jogaikkal a hivatalokban a magyar anyanyelvű és csak magyarul beszélő emberek, illetve információ hiányában gyakran esett meg, hogy félreinformáltak

⁹² Rác Pál: Fehér gyász. In Határszéli Újság, Politikai Hetilap 1921. június 11. évfolyam, 24. szám, 3. old., OSZK, MFO, FM3/1791

⁹³ Szomorú keresztelők. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1927. május 1, II. évfolyam, 18. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/5985

⁹⁴ A cseh-szlovák-ruszin helységnevek hírlapi használata kötelező. Munkács, Társadalmi Hírlap. 1922. június 18. 41. évfolyam, 25. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440

⁹⁵ Botlik József: Közigazgatási és nemzetiségi ..., 165. old.

⁹⁶ Egy különös jelzőtábla. Beregi Újság, a Beregi Demokrata Magyarorság Társadalmi és Politikai Hetilapja 1921. december 11, I. évfolyam, 4. szám, 4. old. OSZK, MFO, FM3/2712.

a hivatalokhoz forduló embereket. *„Fájdalommal kell megállapítani, hogy még mindig vannak nagyon sokan, ezrek, tízezrek, akik abban a fölösösen fázós hitben élnek, hogy a magyar nyelv használata beszédjükben, írásaikban, hivatalos ügyeink elintézésénél különösebb joghátrányt vonhat maga után.*

(...)

(...) A legtöbb ember, ha valamit, még ha jogos ügyekben is, kér a hatóságtól, kérvényét, beadványát (...) sok esetben nem magyarnyelven íratja meg a falu írástudójával vagy mással, azt gondolván, hogy az államnyelven beadott írása röktön könnyekre fogja fakasztani azt a tisztviselőt, aki abba bepillant, s kérelme teljesítetik. (...)

Ezekre megy azoknak a száma, akiket könnyen befolyásolhatnak ambiciózus hivatali uracsok a magyar nyelv teljes mellőzésére. A napokban tudomásunkra jutott, hogy egy kereskedő fellebbezni akarván egy felettes hatósághoz, a falusi jegyzőhöz fordult fellebbezése megírása végett, kijelentvén, hogy ő magyarul kívánja a fellebbezést benyújtani. A mindenható nótárius azonban kijelentvén neki, hogy „mivel hivatalos dologról van szó, csakis államnyelven van jog a fellebbezést beadni. Ez a (...) finom terror (...) megingatta magyarunkat, s a fellebbezést államnyelven íratva meg s adta be a felettes hatósághoz.”⁹⁷

A sajtóban több cikk is megjelent arról, hogy merjék magukat magyarnak vallani és éljenek a jogaikkal. Buzdításokat találunk a magyar volt megőrzésére:

„Magyarul beszélni és magyarul érezni: ez a magyarságunk lényege.

De mutassuk ki magyarságunkat nevünkkel is. Gyermekünknek adjunk magyar nevet. (...)

Tartsuk meg és ápoljuk híven az ősi magyar szokásokat és hagyományokat. (...)

Minden magyar nőnek és férfinak legyen egy magyar ruhája. (...)

Ne féljünk nyíltan is magyarnak lenni.”⁹⁸

Épp emiatt a Kárpáti Híradó szerint is a nyelvrendeletet *„ajtókat nyitnak a hivatalos önkénynek,(...), a kisebbségi nyelveket visszaszorítja és a hivatalok szabad mérlegelésétől teszi azok megengedését függővé.”⁹⁹*

Az anyanyelv társadalmi értékének háttérbe szorítása „nyelvfejlődés szempontjából megtorpanást jelent, és előbb-utóbb az elsorvadásához vezet.”¹⁰⁰ A csehszlovák időszakban magyar nyelv nyílt használatának korlátozása hasonló célokat szolgált, továbbá gátolta a nemzeti

⁹⁷ A magyarság kötelessége a nyelvhasználat terén. Ruzsinszkói Magyar Gazda, 1927. november 20, II. évfolyam, 47. szám, 1. old. OSZK, MFO, FM3/5985

⁹⁸ Magyar lélek és magyar külső. Ruzsinszkói Magyar Gazda, 1927. október 30, II. évfolyam, 44. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/5985

⁹⁹ Megjelent a nyelvrendelet. Kárpáti Híradó, 1926, február 7, III. évf. 17. szám, 1-2. old. OSZK, MFO, FM3/1750

¹⁰⁰ Orosz Ildikó: A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989-1999). Ungvár PoliPrint, 2005, 16. old.

önszerveződést. A forrásokból idézett bátorítások a magyar nyelv használatára, bizonyítja, a sajtó a magyar nemzet megőrzésében tanúsított szerepét. Ehhez hasonló felszólításoknak fontos funkciójuk volt az 1921-es népszámlálás alkalmával is.

III. 5. Az 1921-es népszámlálás következményei

A csehszlovákiai magyarság számának alakulását negatívan befolyásolta a zsidó nemzetiség kategóriájának a bevezetése az 1921. évi népszámláláskor.¹⁰¹ Az igazi cél ezzel az volt, hogy ily módon is csökkentse a magyar és a német kategória arányát. A népszámlálás előtt megjelent sajtó a zsidóságot is igyekszik meggyőzni, hogy ne féljenek magukat magyarnak vallani.¹⁰² Találunk olyan cikkeket is, amelyekben felhívják a figyelmet arra, hogy a népszámlálás végeredménye a nyelvhasználatot is befolyásolni fogja, hiszen kötelezve lesznek beadványaikat, panaszaikat cseh nyelven beadni és a hatóságoktól is csak cseh nyelvű elintéztést várhatnak. „*A magukat csehnek vagy szlováknak beváltó zsidók gyermekeiket eltiltják a magyar iskoláktól és kényszerítik a cseh illetve orosz iskolák látogatására. Így saját érdekeikben cselekszenek, ha magyarnak vallják magukat, s esetleg döntő szerepet játszanak a százalék megállapításánál.*”¹⁰³ Az újságírók megpróbálták a zsidóság lelkiismeretére is hatni: „*– És kik azok, aki ma annyira félnek magukat magyarnak mondani? – Azok, akiknek legtöbb okuk volna magukat magyarnak mondani, mert annak idején a legjobban verték a mellüket, hogy milyen jó magyarok, – azok, kik magyar államtól kaptak minden támogatást, – azok, akik kiváló magyar iskolákban magyar nyelven tanultak ingyen, – azok, akik magyar nyelven szerezték meg képesítésüket, a diplomát! (...) Ám ne higgyétek gyávák, hogy futástok fáj a magyarságnak! – Korántsem! Hiszen jobb így megfélemeztek a múlttól eldobtátok hiteteket, meggyőződésedeteket, becsületeteket! – Csak fussatok tagadjátok meg pillanatnyi érdekből múltatokat! – Sajnálunk titeket, mert előbb-utóbb mindenütt megvetés lesz osztályrészetek, ha az új helyzetben megismernek benneteket, ha tudni fogják mindenütt kik vagytok.*”¹⁰⁴

A népszámlálás 1921. február 26-án kezdődött. A következő felhívás olvasható a Munkács c. lapban: „*Üdvözljük egymást – és a népszámláló biztosokat – magyarul!*”¹⁰⁵ Felhívták a lakosság figyelmét, „*hogy a népszámlálás alkalmával nem a nyelvtudás, nem a vallás, nem az illendőség szerint mondandó be a nemzetiség, hanem kizárólag az érzelem és nevelkedés szerint. Mindenki*

¹⁰¹ Víg Károly: A szlovákiai magyarság sorsa. Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1993, 44. old.

¹⁰² A zsidóság színvallása. Munkács, Társadalmi Hírlap, 40. évfolyam, 7. szám 1921, február 13, 1. old. OSZK, MFO, FM3/1440

¹⁰³ A zsidóság és a népszámlálás. Határszéli Újság, Politikai Hetilap, 14. évfolyam, 6. szám, 1921. február 6, 3. old. OSZK, MFO, FM3/1791

¹⁰⁴ Hull a férgese. Munkács, Társadalmi Hírlap, 1921, február 13. 40. évfolyam, 7. szám, 1. old. OSZK, MFO, FM3/1440

¹⁰⁵ U.o. 3. old.

mondhatja magát olyan nemzetiségűnek, amilyenek a szíve és a múltja diktálja.”¹⁰⁶ A nemzetiség és az állampolgárság közti fogalmak különbözőségére is figyelmeztették az olvasókat: „a nemzetiség kérdése azt jelenti, milyen nép és kultúrtörzshöz tartozónak érezzük magunkat. Mi magyarok tehát erre a kérdésre (...) válaszoljuk azt: magyar nemzetiségű vagyok.

Az állampolgárság kérdése azt jelenti, hogy milyen állam kötelékében élünk, s így erre azt kell válaszolni: csehszlovák állampolgárok vagyunk.

A nemzetiség kérdésénél nyíltan egyenesen és tétovázás nélkül kell nyilatkoznunk, mert az esetleges habozás alkalmat adhat a számláló biztosnak, hogy ő döntse el nemzetiségünk kérdését. (...) A csehszlovák államban fontos kül- és belpolitikai okok folytán ez a népszámlálás tulajdonképpen nemzetszámlálás.”¹⁰⁷ Az olvasóközönséget megkérték, hogy ellenőrizzék minden esetben, hogy a számláló biztosok által bejegyzett adatok megegyeznek-e a valóságnak, és csak aztán írják alá a kérdőívet¹⁰⁸. A kérdőív kérdései rákérdeztek az illető vallására, anyanyelvére. Érdekes esetről számol be a Kárpáti Futár: „Egyik házban megjelent a számláló. Mi a neve? – Szól az asszonynak. Megmondja. Vallása? Megmondja. Milyen a nyelve? Ilyen, kérem, szól és kinyújtja nyelvét.”¹⁰⁹

A Munkács c. lap közlése szerint a városokban plakátok is megjelentek a népszámlálásról, mely szerint az összeírásra az államnak „törvényhozási, igazgatási, gazdasági és **művelődési szempontból van főleg szüksége.**” A cikk írója indoklása alapján ez azt jelenti, „hogy aki a bíróságnál, városnál, iskolában magyar nyelvvél akar élni (...) nyíltan magyar nemzetiségűnek kell vallania magát, mert ha ezt nem teszi, a népszámlálás statisztikája elveszi tőle a magyar nyelv jogát.”¹¹⁰

A népszámlálásnál meg kell jegyezni az eltérést a csehszlovák és magyar népszámlálás között, miszerint a csehszlovák a megkérdezettek nemzetiségét tudakolták, míg korábban a magyar népszámlálások a népesség anyanyelvét.¹¹¹ Az anyanyelvi és nemzetiségi adat között mindig eltérés van, legyen szó magyar, román vagy csehszlovák népszámlálásról: a magyar anyanyelvűek száma mindig magasabb, mint a magyar nemzetiségűeké.¹¹² Ennek a ténynek nagy valószínűséggel a csehszlovákok is tudatában voltak. A népszámlálást követően a Keleti Újságban jelent meg

¹⁰⁶ U.o.: Figyelmeztetés! Munkács, Társadalmi Hírlap, 1921, február 13. 40. évfolyam, 7. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1440

¹⁰⁷ U.o.: Jövönk érdekében! – Nemzetiség – állampolgárság. 2. old.

¹⁰⁸ U.o.: Figyelmeztetés! 2. old.

¹⁰⁹ Népszámlálás a Fürdő-utcában. Kárpáti Futár, 1921. február 27. 18. évfolyam, 10. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/2563.

¹¹⁰ U.o.2. old.

¹¹¹ Dr. Kepecs József. (szerk.), i. mű, 12. old

¹¹² Lökkös János. Trianon számokban. Püski, Budapest, 2000, 27. old.

Podkarpatska Rusra vonatkozó adatok, miszerint a területnek 603 311 lakosa van, ebből ruszin 320 648 (53,04%), magyar 102 998 (17,04%), zsidó 82 324 (13,62%), csehszlovák 19 289 (3,19%), német 10 721 (1,7%), nagyorosz 53 515 (8,85%), román és vegyes 13 816 (2,29%).¹¹³ Az újságban közölt adatok némileg eltérnek a Központi Statisztikai Hivatal által közölt kárpátaljai adatoktól. Az irat a csehszlovák forrásokat veszi alapul, amely csak a csehszlovák állampolgárok nemzetiségét részletezték *csehszlovák, orosz, magyar, zsidó* és *egyéb* bontásban. Az idegen vagy rendezetlen állampolgárságú személyek nemzetiségi adatait nem kezelték. Épp ezért ezek az adatok (az újságban közölt illetve a Központi Statisztikai Hivatal adatai) csak megközelítik a valós helyzetet, „mert közölt nemzetiségi kategóriák, továbbá a nagyrészt magyar anyanyelvű, illetve nemzetiségű idegen vagy rendezetlen állampolgárságú népesség el nem hanyagolható nagyságrendje miatt.”¹¹⁴ A lakosság összlétszámát 612 442 főben állapítja meg, melyből orosz 372 278 (60,79%) (ha összeadjuk a fenti ruszin és nagyorosz adatokat az egyenlő 374 163, százalékban 61,89%), magyar 111 052 (18, 13%), zsidó 80 117 (13,08%), szlovák 19 632 (3,21%), egyéb 19 772 (3,22%) (ha a fenti német, román és vegyes nemzetiséget összeadjuk az egyenlő 24 537, százalékban 3,99%).¹¹⁵ Dr. Kocsis Sándor számításai alapján a lakosság összlétszáma 1921-ben 619 304.¹¹⁶ A Keleti Újságban közölt adatok elfogadhatók. Az 1910-es népszámlálási adatok alapján a magyarság aránya 21,96 %¹¹⁷ volt.

III. 6. Állampolgárság

A népszámlálásnál csak a rendezett állampolgárságú személyeket vették figyelembe. Az állampolgárság megszerzésének különböző kritériumai voltak, habár a saint-germani szerződés 3-6. cikkelye értelmében Csehszlovák Köztársaságnak minden fenntartás nélkül saját állampolgárainak kellett volna elismerni mindazokat a volt német, osztrák és magyar állampolgárokat, akiknek a szerződés életbe lépésének idején lakóhelyük vagy illetőségük Csehszlovákia területén volt. Ez vonatkozott az e területen születettekre, valamint azokra is, akiknek szülei ezen a területen lakóhellyel vagy illetőséggel rendelkeztek. Az 1921. július 26-án hatályba lépett trianoni békediktátum 61. cikkelye kimondta: „Mindazok a személyek, akiknek illetősége („pertinenz”) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák-Magyar Monarchia területeihez tartozott a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg,

¹¹³ Beszélő számok – Munkács, szeptember 13. Keleti Újság, Kárpátaljai Pártoktól független politikai napilapja 1921. szeptember 14. I. évfolyam, 124. szám. 2. old. OSZK, H 26. 310.

¹¹⁴ Dr. Kepecs József. (szerk.): i. mű, 12. old

¹¹⁵ U.o. 14. old.

¹¹⁶ Kocsis Károly-Kocsisné Hodosi Eszter: Magyarok a határainkon túl – Kárpát-medencében. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 34. old.

¹¹⁷ Botlik J: Czechoslovakia's ethnic policy ..., p. 53

amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.”¹¹⁸ A Cseh-Szlovák és a Szerb-Horvát-Szlovén Állam csak arra volt kötelezve, hogy azokat ismerje el állampolgárának, akik már 1910. január 1-je előtt a területükön bírtak illetőséggel. Aki a jelzett időpont után szerzett ott illetőséget, kérvényeznie kellett a két utódállam állampolgárságát.¹¹⁹

Azonban ez még sem működött mindenféle kikötés nélkül. Az új hatalom kötelékében először 1921 végéig lehetett kérvényezni az állampolgárságot, amelyben az illetőséget kellett bizonyítani. Korábban a magyarországi 1879-es állampolgársági törvény alapján magyar állampolgárnak tekintették azt, aki „legalább öt éve az ország területén lakott, és az adózók lajstromában szerepelt. Ha valaki nem kívánt ily módon magyar állampolgárrá „válni”, a törvény hatályba lépésétől számított egy éven belül – 1881. január 8-ig – meghatározott hatóságnál bejelentette idegen állampolgársága fenntartását.”¹²⁰ Maga az illetőség kérdése, vagyis egy község kötelékébe való tartozás, az 1886. évi XXII törvénycikk szabályozta. Valójában az illetőség „*járvulékos természeti közjogi fogalom, amely csak olyan egyéneknél létezhet, akiknek állampolgársága tisztázódott. A csl. állampolgárságot szabályozó 236. számú 1920. évi törvény az illetőségből következtet az állampolgárságra.*”¹²¹ A csehszlovák korszakban így az állampolgárság és az illetőség kérdésköre szorosan összefonódott. 1927-ben a Munkács c. társadalmi hírlapban megjelent egy áttekintés az adott témakörből *Az állampolgárság kis lexikona* címmel Bernát Bertalan, ungvári ügyvéd, írta az olvasóközönség számára, hogy ezzel is megkönnyítse az állampolgársági igazolványokhoz megszerzését. Az 1920-as törvény értelmében csehszlovák állampolgároknak sorába tartozik

1. „Mindazon magyar állampolgárok, akik 1910 január 1-én egy olyan magyarországi községben bírtak illetőséggel, amely a törvény léptetése napján a csl. állam területéhez tartozott.

2. Mindazon magyar állampolgárt, akik egy olyan magyarországi községben születtek, amely a törvény életbe léptetése napján a csl. állam területéhez tartozott, amennyiben édes atyjuk is olyan községbe bírt illetőséggel, amely község most csl. állam területéhez tartozik, még akkor is ha időközben (születésétől kezdve 1920. május 20-ig) olyan városban (pl. Budapest) szereztek volna illetőséget, amely most nem tartozik a csl. állam területéhez.”¹²²

Azok, akik 1910. január 1-e után 1918. október 28-ig szereztek illetőséget olyan területen, amely csehszlovák köztársasághoz került, kérvényezhették a csehszlovák állampolgárságot 1921.

¹¹⁸ **TRIANON**

¹¹⁹ Fedinec Csilla: Iratok..., , 55-56. old.

¹²⁰ Parragi M.: A magyar állampolgársági jog és a külföldön élő magyarság. *Kisebbségkutatás*, No. 1, 2000. 37-50. www.epa.hu, 2009-03-30

¹²¹ Az állampolgárság kis lexikona. Munkács, Társadalmi Hírlap, 1927. december 4. 46. évfolyam, 49. szám, 2. old.. OSZK, MFO, FM3/1440

¹²² Az állampolgárság kis lexikona. Munkács, Társadalmi Hírlap, 1927. december 4. 46. évfolyam, 49. szám, 2. old.. OSZK, MFO, FM3/1440

december 31-ig. „Ezen kérvényben meg kell jelölni a kérvényező nevét, lakhelyét, foglalkozását, születésének helyét és napját, jelenlegi és előbbi községi illetőségét, felesége és 18 éven felüli gyermekei nevét. Addig, amíg a kérvény elintézve nincs a kérvényező csehszlovák állampolgárnak tekintendő.”¹²³ Hasonló felhívás a Beregi Újság 1921 decemberi számában is megjelent, hogy értesítse az érintetteket.

Idegen állampolgároknak tekintették mindazokat, akiknek állampolgársága rendezetlen volt. Aki nem szerezte meg az állampolgárságot arra kiutasítás is várható volt vagy pedig haladékot kaptak az állampolgárság megszerzésére, addig legalább egy éves tartózkodási engedélyt kaptak. 1926-ban a munkácsi zsupanátus a korábbi egy évet 3 hónapra csökkentette.¹²⁴ Kiutasítást és egyszerre behívót is kapott egy tiszabökényi gazdálkodó. Neki csak három napot adtak, hogy elhagyja az országot, de ezzel egyetemben, pedig kötelező megjelenést követelt tőle a csehszlovák gyalogezred.¹²⁵ Kiutasították Szabó Lajos, munkácsi római katolikus esperest is, mert nem volt csehszlovák állampolgár.¹²⁶

Azonban ezzel nem lett megoldva az állampolgárság kérdése. Gyakran akadályt jelentett, ha valaki elköltözött az egyik községből egy másik községbe, de arról nem kért semmiféle hivatalos iratot, így később nem tudta bizonyítani, mióta él az adott lakóhelyen. Ennek következtében szlovákiai lakosok tízezrei – leginkább magyarok – veszítették el állampolgárságukat, s kerültek kiszolgáltatott helyzetbe. Ezt kihasználva a hatóságok magyar hivatalnokok és értelmiségiek ezreit utasították ki a köztársaságból. Az 1926. július 1-jén kelt 152/1926 sz. törvény, az ún. Lex Déer alapján megkezdték a rendezetlen állampolgársági ügyek rendezését.¹²⁷ „A volt Magyarország azon állampolgárainak, akik 1910. évi január hó 1-e előtt legalább négy évig megszakítás nélkül laktak Szlovenszkó vagy Podkarpatszka Rusz valamely községében (...), igényük van a csehszlovák állampolgárság megadására, ha az említett négy év óta eltelté óta a kérvény beadásáig megszakítás nélkül bírnak lakóhellyel s nincs bebizonyítva, hogy ez idő alatt a területen kívül fekvő valamely községben községi illetőségi jogot vagy a Csehszlovák Köztársaságon kívül állampolgárságot szereztek, ha a jelen törvény hatályba lépte napjától számított öt éven belül az illetékes hatóságnál a

¹²³ Ki akar csehszlovák állampolgár lenni? Határszéli újság, Politikai Hetilap 1921. december 25. 14. évfolyam, 49. szám, 2. old., OSZK, MFO, FM3/1791

¹²⁴ Három hónapra adnak csak tartózkodási engedélyt a hontalanoknak a munkácsi zsupanátuson. Kárpáti Híradó, 1926. január 22, III. évfolyam, 10. szám, 1. old. OSZK, FM3/1750

¹²⁵ Kálváriajárás az állampolgárság körül. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1927. május 1, II. évfolyam, 18. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/5985

¹²⁶ Az állampolgársági ügy legújabb áldozata. Ruszinszkói Magyar Gazda, 1927. november 27, II. évfolyam, 48. szám, 3. old. OSZK, MFO, FM3/5985

¹²⁷ Popély Árpád: Trianon etnikai következményei a Felvidéken, különös tekintettel a magyar nyelvterület szláv kolonizálására. 47. old. www.kre.hu/rektori/files/studiacikkek/2003.1_2.szam/06.Popely_Arpad.pdf, 2009-03-30

csehszlovák állampolgárság iránt kérvényt adnak be.”¹²⁸ A kérvényezéshez néhány hasznos tanácsot olvashatunk a ugyancsak a Munkács c. lapban. Elsősorban, hogy mindent szükséges iratot és igazolást gyűjtsenek össze, mert ezzel is az eljárást könnyítik meg. Előnyként emeli ki szerző, hogy nem kell igazolni a kérvényezőnek, 1906. január 1-től 1910. január 1-ig hozzájárult volna valamely község terheinek viseléséhez. Ez nagy előnyt jelentett, mert előfordult, hogy az illető még nem volt adóalany és akkor elesett az állampolgárságtól.

„Az állampolgárság eme elnyerésének alapfeltétele, hogy a kérvényező igazolni tudja miszerint 1906. január 1-től 1910. január 1-ig terjedő időben szakadatlanul lakott egy községben, 1910. január 1-től pedig a kérvény benyújtásának napjáig (nem kívánhatik meg a szakadatlanul egy községben való lakás) lakhatott a kérvényező különböző olyan községben, amelyek most a csl. köztársaság területéhez tartoznak.”¹²⁹ Ez a kitétel is egy újabb előnyt jelentett. A hátránya, hogy az állampolgárság elintézéséért elég magas díjakat kellett kifizetni. De az így megszerzett állampolgárság hatálya nem évült el.

Akinek nem volt állampolgársága illetve illetősége tisztázva, arra elbocsátás várt. Több ilyen esetről is beszámolnak a korabeli lapok: „Okolicsányi Oszkár éveken át volt Ungvár vezető rendőrkapitánya, s a városi képviselőtestület tagja volt, ennek dacára most mégis abba a helyzetbe jutott, hogy ottani illetőségét – valószínűleg felsőbb utasításra – megtagadták.”¹³⁰ A Kárpáti Híradó iloncai tudósítóját is megfosztották illetőségétől – valószínűleg felsőbb utasításra –, aki egyébként is elbocsátott jegyző volt. Egyik cikkében ugyanis kifejtette elégedetlenségét a járási közigazgatással kapcsolatban. Ezt követően behívták a főszolgabírói hivatalba, „ahol élénken érdeklődtek az illetőségem iránt, azzal az indoklással, hogy aki újságba mer írni, arról jó mindent tudni. Az érdeklődés szomorú eredménye az lett, hogy a (...) a Beregkövesden illetőségemnek fuccs.”¹³¹

Az állampolgárság „elnyerésének” akadályozása hozzájárult a magyar nemzeti kisebbség valós számának statisztikai csökkentéséhez, egy újabb érv volt a munkaszerzés gátlásában, valamint legálissá tette a „nem kívánatos személyek” eltávolítását.

¹²⁸ Az 1926. évi július hó 1-én kelt alkotmánytörvény a csehszlovák állampolgárságának némelyek részére való megadásáról. In: Törvények és Rendeletek Gyűjteménye, 1926. évfolyam 70. füzet. Košice: Štatna Kníhtlačiaren

¹²⁹ Az állampolgárság kis lexikona. Munkács, Társadalmi Hírlap, 1927. december 4. 46. évfolyam, 51 szám, 2. old.. OSZK, MFO, FM3/1440

¹³⁰ Az illetőségi ügyek labirintusából. Kárpáti Híradó, 1925. január 18, II. évfolyam, 8. szám, 2. old. OSZK, MFO, FM3/1750

¹³¹ Megfosztották illetőségétől, mert a „Kárpáti Híradó”-t tudósítja. Kárpáti Híradó, 1925. február 6, II. évfolyam, 16. szám, 1. old. OSZK, MFO, FM3/1750

IV. ÖSSZEGZÉS

A kiemelt témák alapján nyilvánvaló, tudatában annak, hogy a felhasznált lapok nagy része pártlap volt, hogy a kárpátaljai magyarság érdekeit képviselő pártok sérelmi politikát folytattak, melyhez felhasználták az általuk működtetett sajtóorgánumot, így elengedhetetlen volt a lapok irányultságának tisztázása. A sajtó naprakészen közölte a magyar lakosságra vonatkozó törvényeket, rendeleteket, a maguk után vonó következményekkel illetve teendőkkel együtt

A feltárt források alapján elmondhatjuk, a kisebbségbe került kárpátaljai magyarságban az együvé tartozás szelleme tovább élt, ragaszkodtak nemzeti ünnepeikhez, nyelvükhöz. Azonban kötődésük bármiféle megnyilvánulását a csehszlovák hatóságok tiltották vagy megtorlás követte azt: pénzbírság, fegyház, legrosszabb esetben, pedig az ország területéről való kiutasítás. Az összetartozást fizikailag a közigazgatás többszöri átszervezésével, a cseh telepések betelepítésével nehezítették.

A magyar kisebbség Csehszlovák Köztársaságon belüli fejlődésére negatívan hatott a magyar közalkalmazottak cseh vagy szlovák tisztviselőkkel való felváltása, a nyelvrendelet gyakori megszegése, az állampolgársági megszerzésének korlátozása. A csehszlovák kormány által gyakorolt kisebbségpolitikát a fentiek tudatában ambivalensnek mondhatjuk, ugyanis bár biztosította a kisebbségek jogi statusát, azonban mindent megtett, hogy azoknak a betartását megkerülje. A „törvényszegéseknek” a célja nem a lakosság életének ellehetetlenítése volt, hanem az, hogy megszerzett terület nemzetiségeit, így a magyar lakosságot is, beolvassza a „csehszlovák” nemzetbe.

A további kutatásokkal nemcsak a sérelemtörténeti vonulatot szeretnénk továbbvinni, hanem a túlélési stratégiákat szeretnénk feltárni, ami hozzájárult a magyar közösség fennmaradásához Kárpátalján.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

1. Bán Péter.(szerk.): Magyar történelmi fogalomtár. Gondolat, Budapest, 1989.
2. Bárdi Nándor.: A Magyarországgal szomszédos országok magyarságpolitikája a két világháború között. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 78-79. old.
3. Borsody István. (szerk.): Magyarok Csehszlovákiában 1918-38. Mery Ratio, 2002, Somorja
4. Botlik József.: Czechoslovakia's ethnic policy in Subcarpathia : Podkarpatskaja Rus or Ruthenia, 1919–1938/1939 [Csehszlovákia nemzetiségi politikája Kárpátalján 1919–1938/1939 : Podkárpatzka Rusz vagy Ruténia] translated and edited by P. Csermely. – Hamilton : Corvinus Publishing, 2005.
5. Botlik József.: Közigazgatási és nemzetiségi politika Kárpátalján. 1-2. k. nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai tanszék, Nyíregyháza, 2005.
6. Fedinec Csilla.: A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 105. old.
7. Fedinec Csilla.: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918-1944. Fórum Intézet - Lilium Aurum. Dunaszerdahely , 2001.
8. Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet - Lilium Aurum. Galánta-Dunaszerdahely, 2002.
9. Filep G. T.: Szempontok a cseh (szlovákiai) magyar sajtó első két korszakának történetéhez. In Tóth László (szerk.): A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története. Ister, Budapest 1998. II. kötet, 331. old.
10. Hévízi Józsa.: Autonomies in Hungary and Europe. Corvinus Society 2004.
11. Dr. Kepecs József. (szerk.): Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. Központi Statisztikai Hivatal, 1996.
12. Kocsis Károly-Kocsisné Hodosi Eszter: Magyarok a határainkon túl – Kárpát-medencében.Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
13. Lökkös János. Trianon számokban. Püski, Budapest, 2000.
14. Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.
15. Pálincás M. (szerk.): Dokumentumok a XX. század történetéhez. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.
16. Parragi M.: A magyar állampolgársági jog és a külföldön élő magyarság. *Kisebbségkutatás*, No. 1, 2000. 37-50. [www. epa. hu](http://www.epa.hu), 2009-03-30.

17. Popély Árpád: Trianon etnikai következményei a Felvidéken, különös tekintettel a magyar nyelvterület szláv kolonizálására. 47. old. www.kre.hu/rektori/files/studiacikkek/2003.1_2.szam/06.Popely_Arpád.pdf, 2009-03-30.
18. Simon Attila, Kovács A.: Gazdaság és nacionalizmus. Földreformok az utódállamokban. In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 118-119. old.
19. Simon Attila: A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918-1921). In: Bárdi N., Fedinec Cs., Szarka L. (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008, 37-38. old.
20. Szabómihály Gizella: A nyelvhasználat törvényi szabályozása és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok jellemzői (Cseh) Szlovákiában 1918-1938 között. In Tóth László (szerk.): A (cseh) szlovákiai magyar művelődés története. Ister, Budapest 1998. I. kötet, 134. old.
21. Vígh Károly: A szlovákiai magyarság sorsa. Bereményi Könyvkiadó, Budapest, 1993.
22. Zseliczky Béla.: Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920-1945. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

FORRÁSOK

Beregi Napló, Beregszász
Beregi Újság, Beregszász
Határszéli Újság, Ungvár
Kárpátalja, Beregszász
Kárpátaljai Magyar Gazda, Beregszász
Kárpáti Futár, Munkács
Kárpáti Híradó, Munkács
Kárpáti Magyar Gazda, Beregszász
Kárpáti Magyar Hírlap, Ungvár
Kárpáti Napló, Ungvár
Keleti Újság, Munkács
Munkács, Munkács
Munkácsi Közlöny, Munkács
Munkás Újság, Ungvár
Óslakó, Munkács
Reggeli Híradó, Munkács
Ruszinszkói Magyar Gazda, Beregszász
Ruszinszkói Magyar Hírlap, Ungvár
Új Közlöny, Ungvár

Ungvári Közlöny, Ungvár